

Pedagogická

psychologie

Erasmus + zahraniční studium

- Outgoing mobility pro studenty PdF MU 2018/2019
- Otevření přihlášek od 29.1. 2018, konec 24.2.
- Katedra psychologie nabízí studium na Pedagogické fakultě, Univerzity of Ljubjana, Slovinsko
- Možnost přihlášení na adrese <https://isois.ois.muni.cz> do 24.2.2018
- Osobní kontakt PhDr. I. Žaloudíková (zaloudikova@ped.muni.cz)
- Požadavky: motivační dopis, studijní průměr, jazyková úroveň B2, životopis
- Výběrové řízení proběhne dne 26.2. v 11 hod na katedře psychologie

LITERATURA

- MAREŠ, J. *Pedagogická psychologie*. Praha : Portál, 2013.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2011.
- PETTY G. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2007.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 2003.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1993.

PEDAGOGICKÁ PSYCHOLOGIE

Vznik na přelomu 19. a 20. stol.

zabývá se aplikací psychologických poznatků v pedagogické praxi, aplikuje vědecké principy a metody při studiu pedagogických jevů (Berliner, 2006)

In ALEXANDER, P. A., WINNIE, P.H. (Eds.) *Handbook of Educational Psychology*. Mahwah: Erbaum 2006.

Shromažďuje psychologické poznatky pro výchovu a vzdělávání a aplikuje je tak, aby zlepšil kvalitu edukačního procesu a jeho výsledků. (Sternberg, Williams, Educational Psychology, 2002)

Americká tradice zdůrazňuje aplikační charakter oboru.

Pedagogická psychologie

Soustava poznatků o vnitřních zákonitostech změn navozených v chování člověka během výchovně vzdělávacího procesu.

(Příhoda, 1956)

Věda o psychologických zákonitostech výchovně-vzdělávacího procesu ve škole i v mimoškolních zařízeních.

(Durič, 1974)

Česká a slovenská tradice je jiná, chápe obor jako samostatný, svébytný.

Pedagogická psychologie

- Pedagogická psychologie je relativně samostatný psychologický obor, který sice přijímá podněty od mnoha dalších psychologických i nep psychologických disciplín, ale integruje je, rekonstruuje je a využívá v situacích pedagogického typu.
(Kulič, Mareš, 1992)

Pedagogická psychologie

- Pedagogická psychologie zkoumá otázky výchovně vzdělávací praxe z psychologického hlediska. (Čáp, 1993)
- Je to obor, který aplikuje vědecké principy a metody při studiu pedagogických jevů. (Berliner, 2006)

Předmět pedagogické psychologie

- Pedagogická psychologie zkoumá psychologické aspekty vzdělávání a výchovy (edukace) lidí různého věku. Studuje psychologické předpoklady různých pojetí edukace, způsoby realizování a jejich dopady na osobnost.

(Mareš, 2013, s. 14)

Pedagogická psychologie

Je řazena mezi:

1) psychologické disciplíny – většina evropských zemí, USA, Kanada, Austrálie, Česká republika, Slovensko,..

2) pedagogické disciplíny – Německo, skandinávské země

Časopisy

- Journal of Educational psychology (USA, od r. 1910)
- British Journal of Educational Psychology (VB, od r. 1931)
- Contemporary Educational Psychology (USA, 1975)
- Instructional Science (Nizozemí, 1971)
- Pedagogika (ČR, 1951)
- Československá psychologie (1957)
- Journal of learning science (USA, 1991),
Learning and Instruction (VB, 1991)
- Pedagogická orientace (ČR, 1990)

Pedagogická psychologie

- Evropa **EARLI** (European Association for Learning and Instruction) stimuluje rozvoj oboru
- Inspiruje se nově **pozitivní psychologií**, která zkoumá pozitivní stránky lidí, pozitivní emoce a jejich vliv v edukačním procesu
- **Evidence-based psychology** – zprostředkování důkazů pro praxi
- Vůdčí postavení v rozvoji oboru mají USA

Školní psychologie - zkoumá možnosti
uplatňování psychologických poznatků,
prostředků, metod a technik v podmínkách
práce školy (školní poradenská pracoviště,
školní psycholog)

**Poradenská psychologie, pedagogicko-
psychologické poradny**

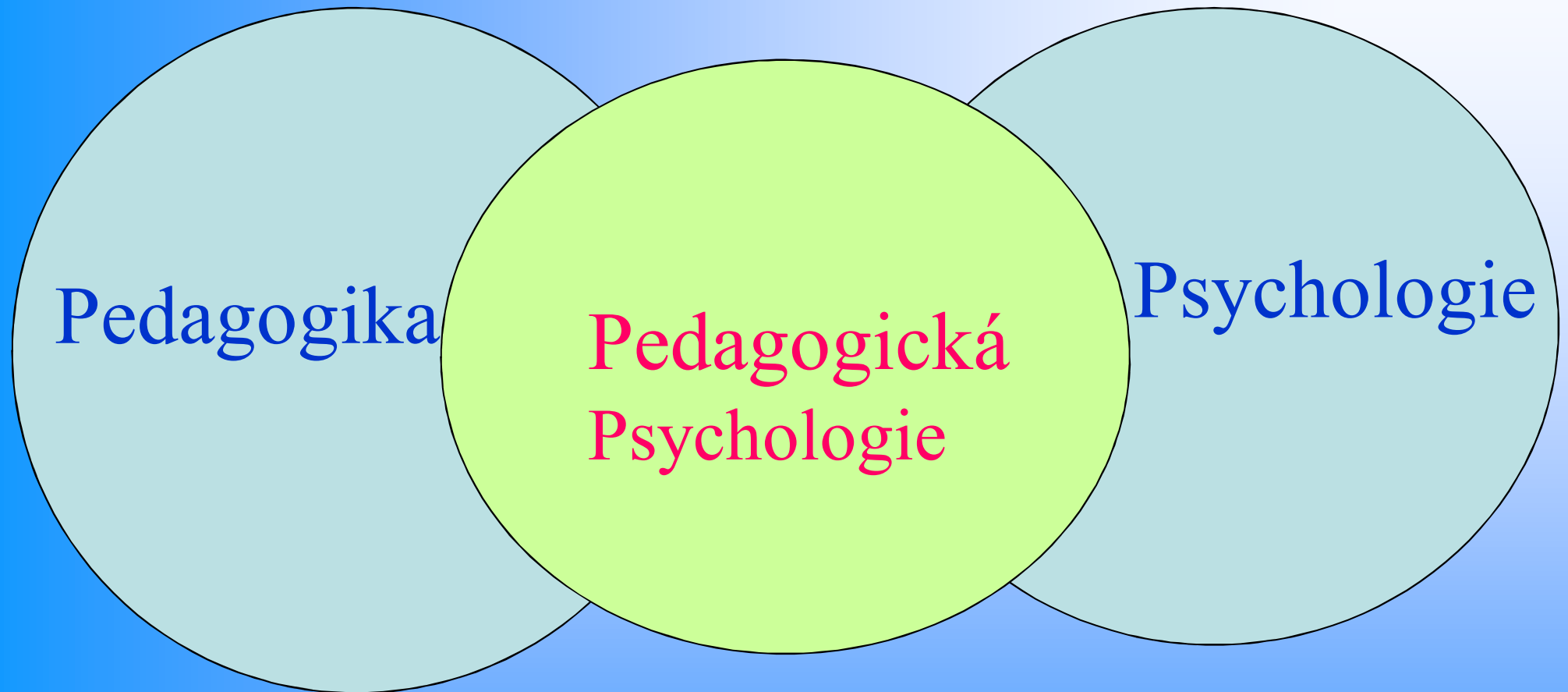
Učitelská psychologie - psychologie pro
učitele shrnuje poznatky a metody ze souboru
psychologických věd **pro potřebu učitelů.**

Vztah pedagogické psychologie k dalším vědním disciplinám

spolupracuje

- Psychologie vývojová
- Psychologie sociální
- Psychologie obecná
- Psychologie osobnosti

Leží na průniku pedagogiky a psychologie

Je aplikovanou psychologickou disciplínou

Užití pedagogické psychologie

- 😊 orientace ve složitých situacích v terénu
- 😊 zdokonalování způsobů práce
- 😊 dosahování lepších výsledků i osobního uspokojení

Pedagogická psychologie se orientuje v současné době :

- **Kognitivistický přístup** – kognitivní revoluce, hlubší studium paměťových, verbálních, myšlenkových aj. procesů, jedinec si postupně konstruuje nové poznatky, konstruktivistický pohled na učení a vyučování inspirovaný Piagetem, psychodidaktika
- **Sociální a kulturní determinanty** , inspirace L. Vygotským, sociokulturní přístup k učení, lidské poznání je předáváno z generace na generaci, zona nejbližšího vývoje
- **Výchovné problémy**, vývoj morálního usuzování (Kohlberg, Gilliganová)

Pedagogická psychologie se orientuje v současné době :

- Psychologie motivace
- Psychologický pohled na učivo, vytváření pojmů, prekoncepty, žákovo pojetí učiva
- Využití informační a komunikační techniky – počítače, multimédia, internet, e-learning, počítačová gramotnost
- Zvláštnosti učení a začleňování handicapovaných jedinců
- Vývoj autoregulace učení u člověka
- Osobní způsoby poznávání
- Psychodidaktika
- Týmová práce, meta-analýzy, hledají se obecné zákonitosti učení a vyučování

Metody pedagogické psychologie

- **Pozorování** (příležitostné, systematické, přímé, zúčastněné), introspekce, sebepozorování, více pozorovatelů, videokamery
- **Rozhovor** (strukturovaný, polostrukturovaný, volný)
- **Dotazník**
- **Experiment**
- **Rozbor výsledků činnosti žáka**
- **Projektivní techniky**
- **Kazuistika**

Kvalitativní a kvantitativní metodologie

Výzkum v pedagogické psychologii

- ** Transverzální - průřezový**
- ** Longitudinální - dlouhodobý**

Pojmy

- **Vývoj** - změna, pohyb, vzestupnou tendenci, sestupnou tendenci
- **Výchova** - komplexní, celoživotní společenský proces ovlivňování osobnosti
- **Učení** - opak zděděného, vrozeného, instinktivního, utváření osobnosti v průběhu vývoje jedince

UČENÍ V ŠIRŠÍM POJETÍ

**přizpůsobování se organismu prostředí
a ke změnám tohoto prostředí**

UČENÍ V UŽŠÍM POJETÍ

osvojování vědomostí, dovedností, návyků

UČENÍ

**získávání zkušeností a utváření jedince
v průběhu jeho života (aktivní proces)**

UČENÍ

- „Poměrně trvalá změna v potenciálním chování jedince v důsledku zkušenosti.“ (Fontana, 2007)
- „Získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života, opak vrozeného.“ (Čáp, 1993)
- Děj působící na všechny druhy psychických procesů (Čáp, 1993)
- Přizpůsobování organismu prostředí (adaptace) a změnám prostředí
- Osvojování vědomostí, dovedností, návyků, postojů
- Učením se rozvíjí osobnost

UČENÍ

Plní funkci:

- 😊 Přizpůsobení jedince prostředí
/biologické hledisko/
- 😊 Přizpůsobení jedince pro život ve společnosti /sociální hledisko/

Učení člověka x učení zvířat

UČENÍ

- Celoživotní proces
- Aktivní
- Složitá činnost, v níž jsou obsaženy psychické procesy poznávací, citové a volní. Působí v něm pozornost, nálada, schopnosti i charakter, všechny druhy psychických jevů působí v učení a učením se také rozvíjí.
- Vše v učení působí a učením se rozvíjí

Druhy učení (Kohoutek, 1996)

- **Učení verbální** (poznatkům, osvojování vědomostí, slovní povaha, paměťové učení)
- **Učení pojmové** (myšlenkové, analýza, podobnost, nadřazenost)
- **Učení řešením problémů** (odhalování vztahů, principů)
- **Senzomotorické učení** (pohybovým návykům)
- **Podmiňováním** (vytváření dočasných nervových spojů- pavlovovské, skinnerovské- instrumentální)

Druhy učení (Čáp, 1993)

- **Mechanické učení** (memorování)
- **Podmiňování** (pavlovovské) **klasické**, vytváření dočasných nervových spojů a **operatní /instrumentální** podmiňování (skinnerovské)
- **Učení vhladem** (nalezení vztahů, učení řešením problémů)

Učení (Mareš, 2013)

- Smysluplné učení (nejde o memorování, Ausubel)
- Pamětní učení
- Učení z textu
- Učení z obrazového materiálu
- Učení elektronické (ICT)
- Kooperativní učení

Senzomotorické učení

Učení se pohybovým návykům,
probíhající jako cvičení, výcvik, trénink,
pohybové dovednosti /pracovní činnosti,
hra na hudební nástroj, psaní, sportovní
činnosti/

Získávání předpokladů k vykonávání
činností náročných na koordinaci senzorů
a pohybů.

Senzomotorické učení

Etapy:

- 1) Počáteční fáze
- 2) Fixační fáze
- 3) Zdokonalovací fáze

Nácvik v celku, po částech

Křivka učení

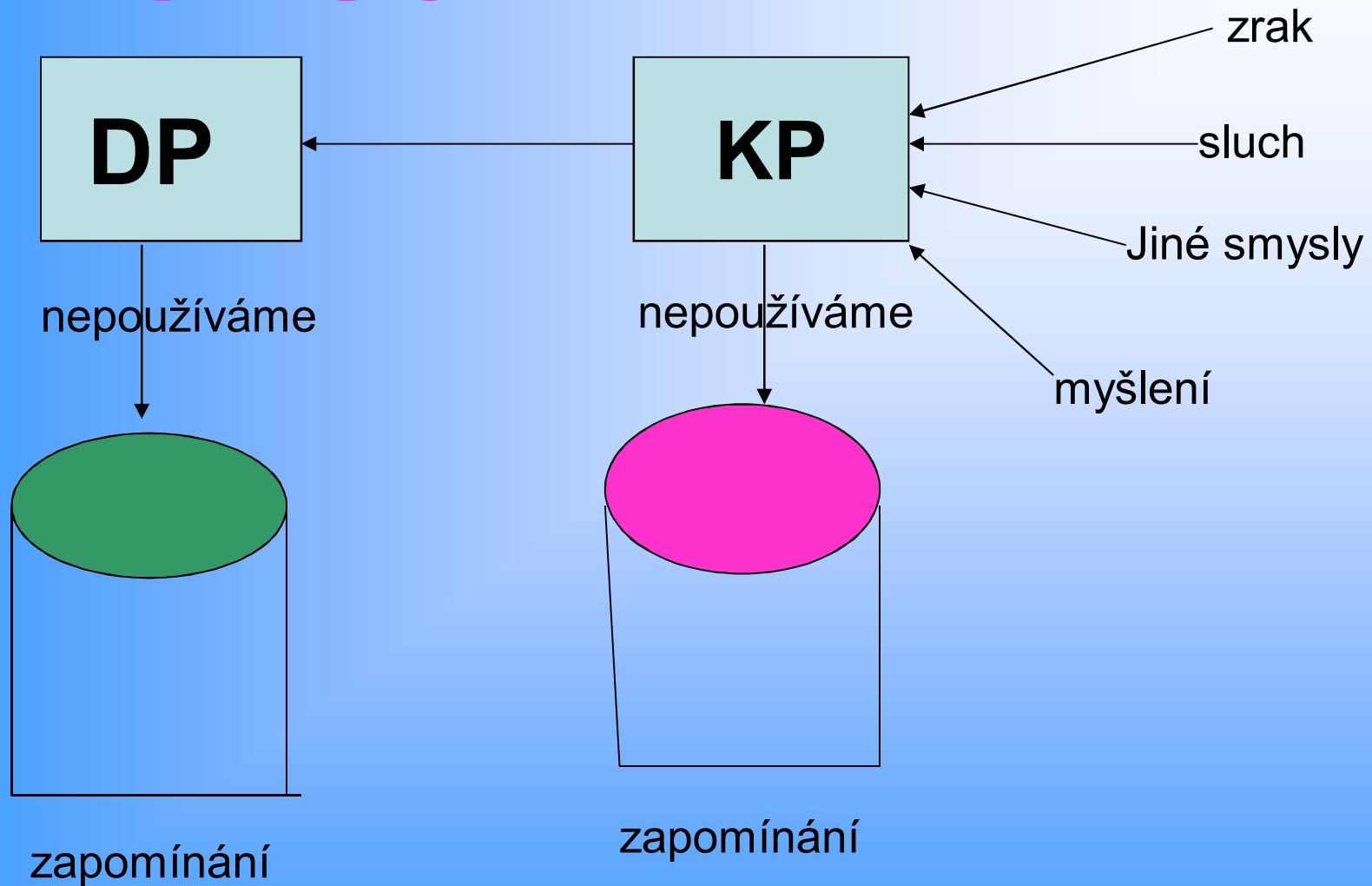
Vyjadřuje přibývání úspěšnosti, správnosti provedení pohybové činnosti v čase

Vztah učení a paměti

učení \neq memorování

- Paměť je předpokladem učení
- Učení může stimulovat vývoj
- Rozdíl mezi učením člověka a zvířat, myšlení ne jen mechanické opakování
- Výsledkem učení je změna psychických stavů i vlastností člověka

JAK SE UČÍME – PAMĚŤ

Ukládání informací z krátkodobé do dlouhodobé paměti – jediný způsob abychom si věci zapamatovali je **OPAKOVAT (Petty, 2008, s. 12)**

JAK SE UČÍME

- ZAPAMATOVÁNÍ ZÁVISÍ NA ČETNOSTI A ČERSTVOSTI
- KP a DP existují odděleně v mozku
- Informace se uloží do DP jen kdy je používána a připomínána (opakování)
- Novou informaci spojit s činností
- Pamatujeme si to, co opakujeme a užíváme

Vyzkoušejte si svou
krátkodobou paměť

OKNO

LAVIČKA

LÍPA

slunce

pes

konflikt

KNIHA

ULICE

láska

ZLODĚJ

slepýš

PŘESTÁVKA

BOLEST

déšť

AUTO

sestra

SMETÁK

zlost

píseň

mateřídouška

TEORIE UČENÍ v psychologických směrech a koncepcích

Asociační teorie

Klasické podmiňování (pavlovské)

Instrumentální podmiňování (skinnerovské)

Učení vhladem (Gestalt psychologie)

Humanistická psychologie

Kognitivní psychologie

Asocianismus (elementová teorie)

- **učení je tvoření asociací,** spojení mezi počítky (základní elementy psychického života), představami a city
- H. Ebbinghaus - asoc. principy, **křivka zapomínání,** učení **mechanické opakování,** **memorování**

ZAPOMÍNÁNÍ

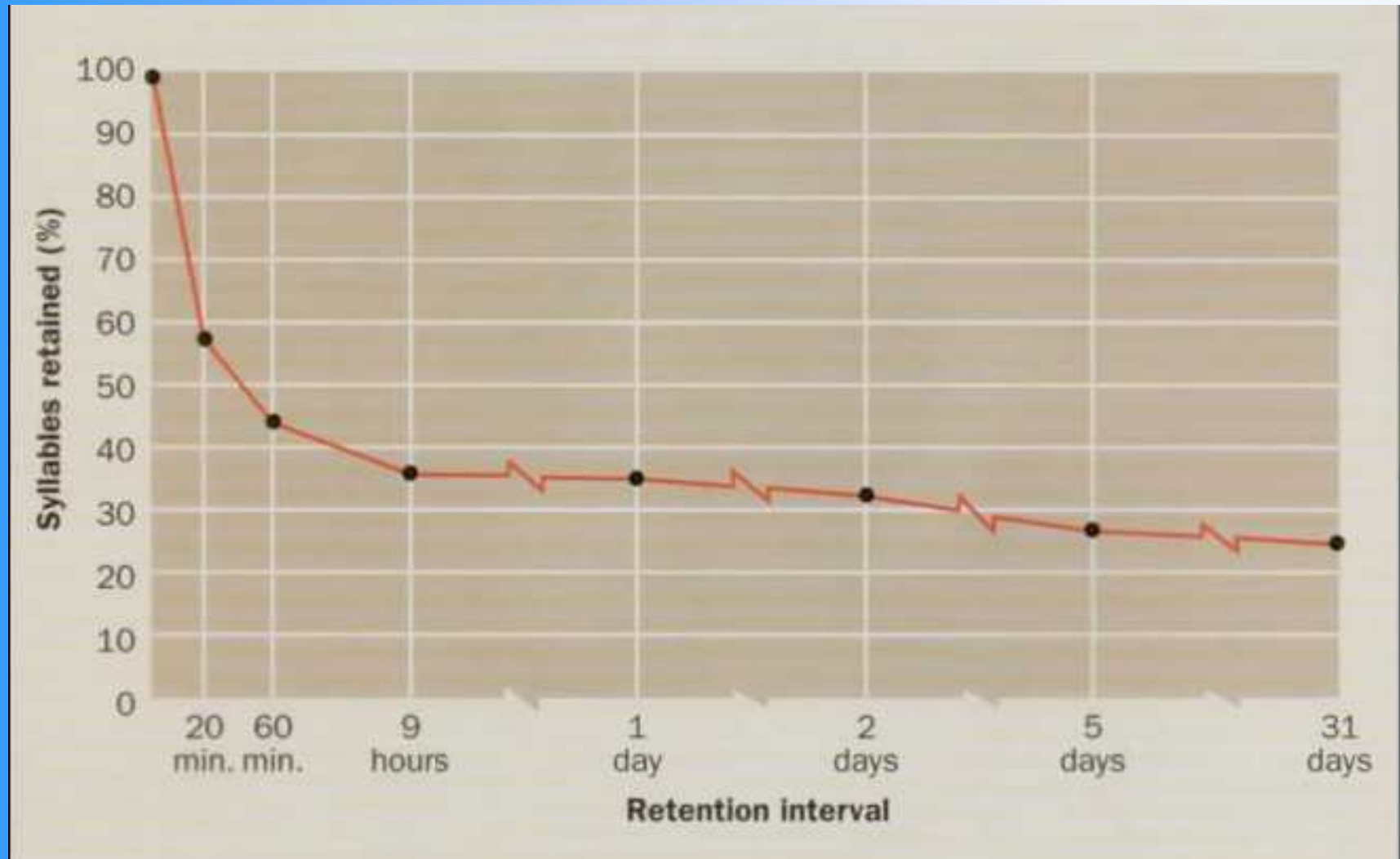
■ Křivka zapomínání

znázorňuje pokles výbavnosti jako funkci času.

Tuto křivku zapomínání poprvé uvedl **Ebbinghaus** v roce 1885. Studoval seznam 13 slabik, které opakoval do té doby, než byl schopen je bez chyby dvakrát po sobě zopakovat. Graf znázorňuje míru snadnosti znovunaučení se jako funkci času.

Poukazuje na to, že **jedinec zapomíná** mnoho o určité události **v průběhu prvních několika hodin**, avšak poté se rychlost zapomínání snižuje (Atkinsonová, 2010)

Křivka zapomínání-Ebbinghaus

Učení

- Aby bylo opakování skutečně účelné, měli bychom vyjít ze zákonů zapomínání. Tzn., že opakování by mělo následovat pokud možno co nejdříve po prvním naučení, nejlépe ještě týž den. Na něj by mělo navazovat několik dalších se stále většími rozestupy.
- **Nejvíce pamatujeme a jsme s to nejlépe reprodukovat naučené poté, co naučené bylo přeučeno a po přeučení následovala dvoudenní pauza, tj. třetí den.** Neměli bychom zapomínat, že množství a frekvence opakování musí respektovat jednak množství a jednak složitost osvojené látky
- Učení je memorování, mechanické učení, **učení je tvoření asociací**, spojení mezi počitky (základní elementy psychického života), představami a city.

Využití v praxi

- Učení memorováním
- Mnemotechnické pomůcky
- Pamatujeme si:
 - 20% při naslouchání
 - 30% při vizuálním podnětu (to, co vidíme)
 - 50% pasivní naslouchání a vidění
 - 90% při aktivním a zaujatém převádění do praxe

Instrumentální / operantní podmiňování (Thorndike, Skinner)

E.L.Thorndike – vytváření návyků chování spočívá v sepětí, S-R organismus reaguje na novou situaci na základě naučených způsobů chování, až 1 reakce vede náhodou k úspěchu = metoda trial and error (pokus a omyl)

- **Zákon cviku** – Opakování a smysluplné učení podporuje učení (**S-R** se upevňuje i pravidelným opakováním)
- **Zákon účinku** – učící si osvojí a zapamatuje odpovědi, které vedou k úspěšnému výsledku

Instrumentální / operantní podmiňování

- **Zákon pohotovosti** – pokud je organismus připraven k učení, je učení podporováno (**motivace**)
- Reakce asociované odměnami – mají tendenci se opakovat
- Reakce asociované tresty – mají tendenci se neopakovat, utlumují se

Instrumentální / operantní podmiňování

- je-li spojení **S-R** provázeno uspokojivým celkovým stavem, jeho pevnost vzrůstá = pozitivní následné účinky zesilují asociaci mezi S-R, ty odpovědi, které vedou k výsledku si zapamatuje

Klasické podmiňování

(I.P.Pavlov)

- vychází ze vzorce S-R, asociace jsou **podmíněné reflexy** — dočasné nervové spoje, získané během života mezi nepodmíněným podnětem a podmíněným podnětem
- zkoumal mechanismy tvoření podmíněných reflexů, diferenciaci, vyhasínání, závislost učení na stavu nervového systému, na typu vyšší nervové činnosti, (laboratorní experimenty se psy)

Klasické podmiňování

- **druhá signální soustava-** způsobilost reagovat na slovní signály (řeč)
- zdůrazňuje motivaci při procesu podmiňování
- **Učení je řetězec podmíněných reflexů**

Pavlov versus Thorndike

- **Klasické**
podmiňování,
podmíněný reflex
- V experimentech-
zvíře je upevněno,
pohyb nemá
význam pro jejich
chod, **pasivita**
- **Instrumentální**
podmiňování,
pokus-omyl
- V experimentech
zvíře pobíhá a
manipuluje s
věcmi, **aktivita**

Pavlov versus Thorndike

- **Centrální koncepce**
– poznání nervových procesů probíhajících v nervových centrech
- Zdůraznil specifickou **člověka** – řeč ...
- **Periferní koncepce** – jen vztah mezi vnějším podnětem a vnější pohybovou reakcí
- Popíral podstatný rozdíl mezi učením člověka a **zvířat**

Behaviorismus

- B.F.SKINNER (1966)– **programované učení** (učení v krocích, zpětná vazba, tempo učení, předchůdce počítačových výukových programů)
- C.L.HULL
- Neobehaviorismus E.C.TOLMAN
S-O-R syntéza behaviorismu
a gestalt psychologie

Užití ve škole

- Zdůraznit **motivaci** k učení, dítě musí být připraveno k učení
- Význam **opakování** při učení
- Význam odměn, **posílení, zpevnění**
- Klasické podmiňování – učitel se usmívá na prvňáčky, chová se přívětivě, což vyvolává jejich uspokojení = vše, co je spojené s učitelem a školou vyvolává uspokojení
- Žák se přihlásí s odpovědí a je pochválen – instrumentální podmiňování = bude tuto činnost opakovat

Učení vhledem (Gestalt psychologie)

- Učení se uskutečňuje postřehem, dovtípením, S-O-R
- Nalezením řešení – **vhledem**
- Proniknutím k podstatě vztahu, nalezením vztahu
- Pochopení situace
- **AHA – zážitek**
- **Problémová situace, řešení problémů**
- Kofka, Kohler, Wertheimer

Užití ve škole

- **Učení řešením problémů**
- Problém má být předložen tak, aby žák mohl proniknout k podstatě vztahů
- Zásada názornosti, logické strukturace
- Žák proniká k jednotlivým vztahům i k celku
- Vytvářet žákům problémové situace

Humanistická psychologie

- Rozvoj osobnosti žáka, jedinečné učení každého žáka
- Učení zaměřené na žáka
- Zaměřeno na pozitivní rozvoj jedince
- Zdůrazněn **individuální přístup** ke každému dítěti
- A. Maslow, C. Rogers

Kognitivní psychologie

- Zaměřeno na **kognitivní procesy** (myšlení, paměť, řeč,..)
- Studium paměťových, verbálních a myšlenkových procesů
- **Konstruktivistický pohled na učení**, jedinec si konstruuje své poznatky (J.Piaget), psychodidaktika
- Informační a komunikační technologie, multimedia, počítačové programy, elektronické učení, e-learning
- Umělá inteligence, jeden z pilířů budoucího rozvoje lidstva

Obecné zákony učení (Čáp, 1993)

- 1) V průběhu učení se opakované výkony jedince přibližují k cílové podobě
(**opakování**)
 - 1) Zdokonalování výkonu v průběhu učení je určováno soustavou autoregulačních procesů a zdokonalováním této soustavy
(zákon **zpětné vazby**)
 - 3) Učení závisí na motivaci, výsledcích předchozího učení, vlastnostech jedince, jeho přítomného stavu, vnějších podmínkách a vzájemném působení vnějších a vnitřních činitelů.
(**zákon motivace**)
- **transfer**

Zákony učení

- **Zákon motivace**
- **Zákon zpětné vazby**
- **Zákon opakování**

Transfer a interference

Zákon motivace

- Motivace – energizace organismu k činnosti, má velikost, směr (vektor)
- Motivace **vnitřní**/intrinsická – zájem, potřeba, vlastní uspokojení, zvědavost
- Motivace **vnější**/extrinsická - vliv vnějších činitelů, odměna, pochvala
- Nežádoucí motivace – strach, bolest, úzkost

Motivace

- Motivaci v učení ovlivňují:

Novost situace, předmětu a činnosti	Činnost žáka a uspokojení z ní	Úspěch a neúspěch
Sociální momenty	Předchozí zkušenost	Souvislost předmětu s živ. perspektivami
Zájmy	Znalost výsledku v učení	Odměna a trest
Tendence k dokončení úkolu	Aspirační úroveň	Formulace cílů

Rušivé vlivy na motivaci

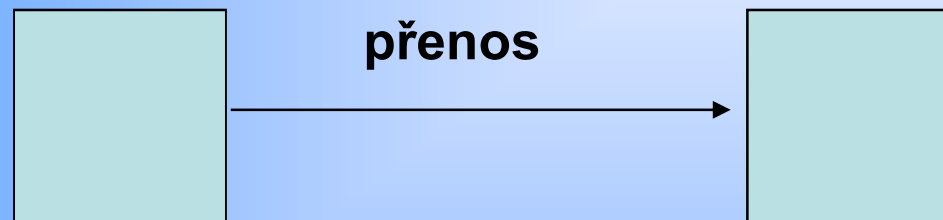
- Opakované žákovy neúspěchy
(nedostatky žáka, vnější podmínky)
- Osobní vztahy, emoční klima
- Metoda vyučování
- Způsob výchovy
- Nadměrné zabývání se stejnou činností
bez přestávek (nasycení činností)

Zákon zpětné vazby

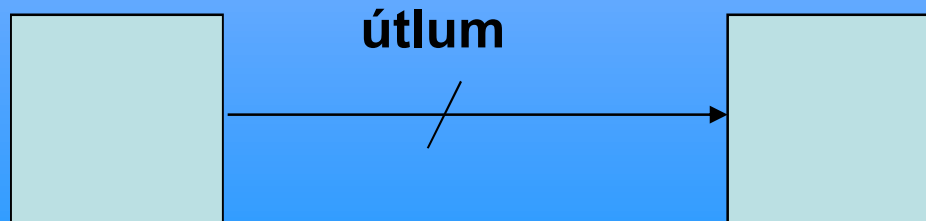
- Žák získává zpětné informace o tom, jak se učí
- Nezafixovat chybu
- Kontrola učitelem
- Kontrola spolužákem
- Sebekontrola

Transfer a interference

- Transfer = přenos

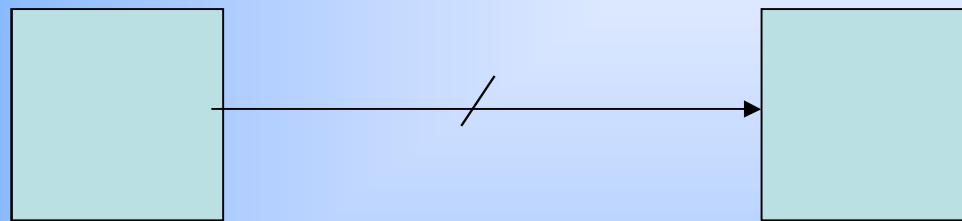

- Interference = rušení, negativní transfer

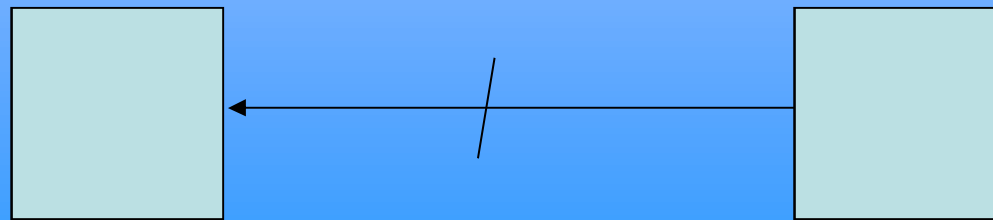

Interference

- Proaktivní- negativní vliv na následující

- Retroaktivní – negativní vliv na dříve naučené

Transfer

- Horizontální /nespecifický – zobecnění vztahů, principů
- Vertikální/specifický – obsahově příbuzné oblasti
- Bilaterální – přenos motorických dovedností z jedné končetiny na druhou

Zákon opakování

- Zákon frekvence, opakování (Thorndike)
- Opakováním se posílí spojení mezi podnětem a reakcí
- Přepřacovat a zdokonalovat naučené

Doporučení pro praxi

- Při vyučování maximálně využít transfer a odstranit interferenci:
 - ✓ Kontrola předchozích vědomostí a dovedností a doplnění mezer patří k základním předpokladům efektivního učení a vyučování.
 - ✓ Srovnávat starou a novou činnost, jejich shody a rozdíly, co přenést z dřívější činnosti, kde jsou chyby.
 - ✓ Chyby včas odstraňovat, než dojde k jejich upevnění.
 - ✓ Při osvojování dvou podobných činností začít s druhou, až je první pečlivě osvojená, přemýšlet o shodách a rozdílech.

Opakování

- „Vědomé reprodukování informace v pracovní paměti“ (Atkinson, 2003)
- Opakování pravděpodobně nejen udržuje položku v pracovní paměti, ale zároveň ji **přesunuje do dlouhodobé paměti**
- **nemělo by to být pouhé reprodukování bez hlubšího porozumění.** Opakování může mít mnohem více podob-málokdy se žák něco naučí napoprvé, jednorázově. Právě smysluplné učení vyžaduje určitý čas a několikanásobné vrácení se k tomu, co se člověk učí
- E. L. Thorndike dospěl k závěru, že pouhé opakování nemůže být samo o sobě základem naučení se něčemu. Důležitý je také způsob opakování: opakování spojené s **porozuměním a myšlenkovou organizací** materiálu, resp. s praktickou činností je v průměru asi čtyřikrát účinnější než pouhé mechanické opakování

Podstata opakování

Zákon opakování se týká všech zákonů učení. Jeho podstata spočívá v: upevňování získaných vědomostí a dovedností

- současně ale umožňuje zjišťovat nové vztahy mezi prvky učiva,

tím učivo dostává hlubší význam a lépe se zařazuje do životní zkušenosti učícího se člověka, stejně jako do jeho systému vědomostí. Opakování tuto funkci plní však pouze tehdy, je-li aktivní. Čili neplní ji tehdy, je-li mechanické, jedná-li se o tzv. dril-nemělo by to být pouhé reprodukování bez hlubšího porozumění. Opakování může mít mnohem více podob-málokdy se žák něco naučí napoprvé, jednorázově. Právě smysluplné učení vyžaduje určitý čas a několikanásobné vrácení se k tomu, co se člověk učí

Zákon opakování

- rozvrhnout opakování v čase
- zapojit nejvyšší psychické funkce (hlavní myšlenky, strukturu, klíčové pojmy)
- respektovat psychohygienické zásady (přestávky, střídání činností, dodržování křivky výkonnosti atd.)
- využít pozitivní motivace a sebemotivace

Zákon opakování

- Je nutné, aby bylo opakování **aktivním procesem-cílem je přepracování a zdokonalení**
- Důležité je také najít si vhodný **způsob organizace**

Žák/student by měl při opakování vzít v úvahu následující:

- **opakovat rozmanitým způsobem**
- **opakovat systematicky**

Typy aktivního opakování

- **aktivní reprodukce**, tj. reprodukce, během níž si opakováním vytváříme strukturu základních pojmů a vztahů mezi nimi tak, že se snažíme využít již naučeného
- **diskuse se spolužáky**
- **jiné způsoby**: vypracování přehledů učiva, důležitých definic, různých mnemotechnických pomůcek, karty s pojmy, tabulky pro srovnání, názorná schémata

Typy aktivního opakování

- pasivní předčítání textu - je nejméně efektivní
- aktivní reprodukce textu pomocí tiché nebo hlasité řeči - však nesmí přejít do mechanického opakování.

Aktivní reprodukce textu nám rovněž ihned ukazuje naše „silná“ a „slabá“ místa. Upozorní nás ale i na naše přednosti a nedostatky ve slovní zásobě a ve větné skladbě.

Rozložení opakování v čase

- Výzkumy ukázaly, že lepší výsledky má opakování rozdělené na kratší časové úseky a oddělené přestávkami a jinou činností, než opakování soustředěné. Souhlasí to s poznatkami o únavě při učení, o významu přestávek a aktivního odpočinku.
- Doporučuje se věnovat více času prvnímu učení, další opakování mohou být již kratší.
- Nejúčinnější je, pokud přestávky mezi jednotlivými opakováními rostou v aritmetické řadě (postupně po 2, 4, 6...dnech)

RADY PRO UČITELE

- Neprobírejte látku příliš rychle
- Použijte novou informaci při činnosti
- Informace se uloží do DP jen když je používána a připomínána
- Učení je aktivní proces
- Informace je přepracována
- Pochopit vztahy
- Využít schémata, pojmové mapy,.. (různé typy vizualizace)

Utváření pojmů a kognitivní vývoj

Kognitivní vývoj a utváření pojmů popsal **Jean Piaget (1896-1980)**

- teorie založena na postupném **zrání**
- Vývojová teorie, vysvětlující, jak si děti vytvářejí pojmy
- Dítě prochází fázemi vývoje až k nejvyšší formě, postupně se vyvíjí (dospělý)

Piagetova teorie kognitivního vývoje

1. Stádium –senzomotorické období (0-2roky)
experimentace, trvalost předmětu
2. Stádium – předoperační (2-7 let)
a) předpojmové stádium, b) intuitivní
Myšlení není kritické, logické, realistické, je magické, egocentrické,
soustředění pozornosti na jeden znak, neschopnost postupovat zpětně
3. Stádium –konkrétních operací (7-11let)
decentrace, konzervace, zvratnost
Uspořádává předměty podle společných znaků, řazení velikost, váha
4. Stádium – formálních operací (od 12 let)
akomodace, asimilace, abstraktní myšlení

Jiné přístupy ke kognitivnímu vývoji

- **Lev Vygotskij** - kognitivní vývoj je **podmíněn kulturně a sociálně**, je závislý na řeči, zóna nejbližšího vývoje, teorie **založená na učení**
- **Jerome Bruner** – kognitivní vývoj prochází stádii, určitými typy myšlení, které si uchováváme po celý život (akční myšlení, ikonické, symbolické-dospělí)

Význam pro učitele

- Učitel má být vnímavý k úrovni, na níž dítě myslí
- Přizpůsobit vyučovací metody
- Znat úroveň myšlení dítěte
- Vytvořit jazykově podnětné prostředí
- Poskytovat dětem příležitost k porozumění na vyšších úrovních
- Formální operace usnadňují předávání abstraktních znalostí
- Vhled do dětského myšlení

Příčiny školní neúspěšnosti

(Kohoutka, 1996)

- Vnitřní, vnější
- Změnitelné, nezměnitelné
- Zdravotní, psychologické, sociologické, pedagogické
- Absolutní školní neúspěšnost, relativní školní neúspěšnost

Příčiny relativní neúspěšnosti (Kohoutek, 1996)

- sociálně- psychické faktory
- biologicko- psychické faktory
- intrapsychické faktory

Učební styl

Kognitivní styl

Kognitivní styl

- Způsob poznávání, výběr, vnímání, třídění, ukládání a kódování přijímaných podnětů a informací
- Individuální – vychází z předchozího učení a zkušeností, má vrozený základ
- Charakterizován **osobním tempem a zaměřením na přesnost, postupy**, které člověk používá v učebních situacích

Kognitivní styl - dimenze

- **Přesnost - přibližnost, 1956**
- **Uvážlivost - impulzivnost, 1966**
- **Závislost na poli - nezávislost na poli**
globálnost analytičnost

Kognitivní styl - dimenze

- Gregoric, 1985
 - 1) **Konkrétní styl** – zabývá se fyzickým světem
 - 2) **Abstraktní styl** – svět pojmový, nehmatatelný
 - 3) **Namátkový** – sklon uspořádat svět nelineárně
 - 4) **Postupný** – uspořádává krok za krokem nebo větvením

Kognitivní styl - dimenze

- Mayers

navrhuje 16 typů kombinace dimenzí

Čítí – intuice

Myšlení – cítění

Extraverze – introverze

Kognitivní styl – typy

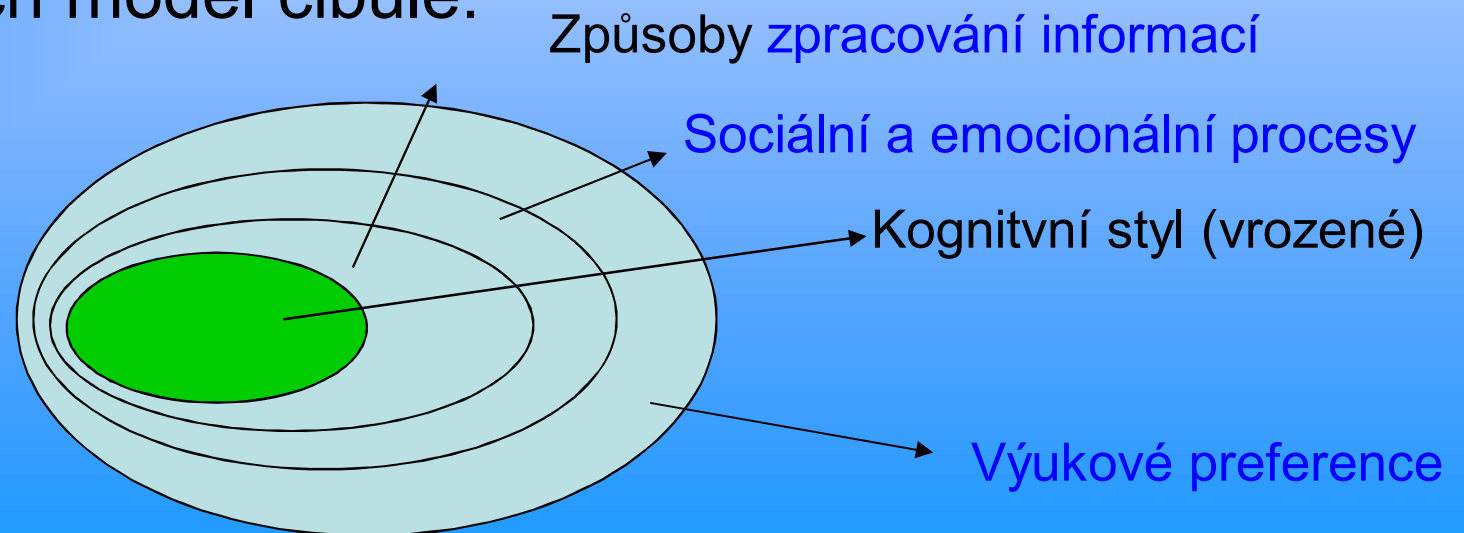
- **Reflektivní styl**-pomalejší, přesnější
- **Impulzivní styl**-rychlý, méně přesný

UČEBNÍ STYL

- Takové postupy, které člověk používá v určitém období života v učebních situacích (Mareš,).
- Individuální způsob osvojování poznatků
- Do jisté míry závislé na obsahu
- Vznikají na vrozeném základě
- Ovlivňován osobnostními charakteristikami žáka

Učební styly

- Vznikají na vrozeném základě (kognitivní styl) a rozvíjejí se spolupůsobením vnějších (motivační, emocionální, sociální) a vnitřních vlivů
- Postupy, které člověk používá v učebních situacích
- Individuální způsob osvojování poznatků
- Obdobný postup v různých učebních situacích model cibule:

Typy učebních stylů

(dělení podle přístupu k učení)

- **Povrchový** – mechanické učení (pasivní-malé úsilí, aktivní- velká snaha),
- **Utilitaristický** – získat co nejlepší známku, uspět jakýmkoli způsobem (i podvádění, zalíbit se)
- **Hlubkový** – porozumět učivu, hluboký zájem o učení

Typy učebních stylů

dominantní smysl (Sovák, 1900)

- Sluchově – mluvní
- Zrakový
- Hmatový a pohybový
- Slovně pojmový- bližší abstraktní myšlení, snadno chápe, obecnější principy

Další typologie

(Pike, Selby, 1994)

- **Žák – novátor**, konkrétní skutečnosti, hledá význam
- **Žák analytik**- hledá fakta, abstraktní rovina
- **Praktický žák** – jak věci fungují, rád řeší praktické problémy
- **Dynamický žák** – improvizuje, má rád změny

DIAGNOSTIKA

- Přímé metody – pozorování žáka při učení
- Nepřímé metody – výpověď žáka, o tom, jak se učí
- Kvalitativní – rozhovor, analýza produktů
- Kvantitativní – dotazník, posuzovací škály, **LSI (Learning style inventory)**, Kolbův dotazník

Využití

- Učitel volí správné vyučovací postupy
- Vnímá rozdíly učení u žáků
- Pro žáka zefektivňování učení
- Diagnostika – pozorování, rozhovor, dotazník, analýza produktů (písemné, grafické práce dětí)
- Hromadné vyučování rozvíjí povrchový styl
- Problémové vyučování rozvíjí hloubkový styl učení
- Individuální přístup pomáhá k efektivnějšímu učení u jednotlivců

Literatura

- 1) Riefová, S. **Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole.** Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-287-4.
- 2) Mareš, J. **Styly učení žáků a studentů.** Praha, Portál, 1998.

STRUKTUROVÁNÍ UČIVA

STRATEGIE UČENÍ

Lineární reprezentace učiva

Dítě si vytváří vlastní představu o tom, jak je svět strukturován (pokusem a omylem)
Sdělování učiva má lineární podobu

Pojmy, vztahy mezi nimi, pojmově-vztažná síť (implicitně obsažena)

Využití v didaktice – bloková schémata, tabulky, vývojové diagramy

STRUKTUROVÁNÍ UČIVA

STARŠÍ PŘÍSTUPY

- ORIENTAČNÍ OSNOVA ČINNOSTI
(Galperin- užití vnější řeči)
- STRUKTURA HLAVNÍCH POJMŮ TÉMATU
(vychází z programovaného učení)
- DALŠÍ POSTUPY – opěrný konspekt, grafy
logické struktury

STRUKTUROVÁNÍ UČIVA

NOVĚJŠÍ PŘÍSTUPY

1) SÉMANTICKÁ PAMĚŤ – poznatky o slovech

hloubkové zpracování

zpracování shora/dolů, odspoda/nahoru,

zpracování reorganizováním

2) Nelineární reprezentace učiva

Obecněji použitelné strategie strukturování učiva bez závislostí na obsahu učiva

Uspořádat co nejlépe klíčové pojmy a vztahy a vizualizovat je (abstraktní vnější paměť)

Způsoby strukturování učiva:

- Vytváření sítí
- Strukturování pojmů
- Vytváření schémat
- Vytváření map
- Rekurentní grafické organizování

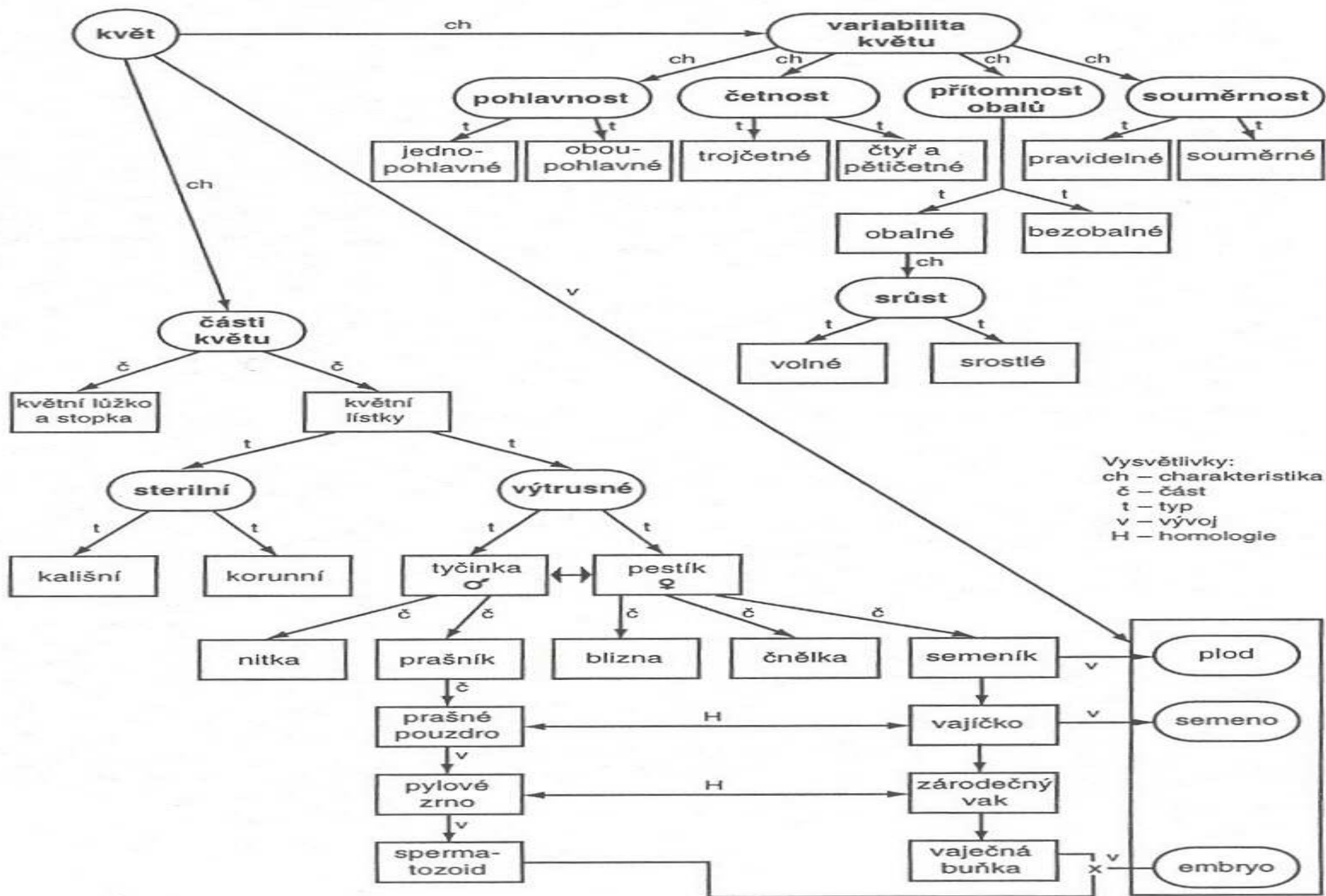
1. Vytváření sítí

- Teoretické východisko: sémantická paměť
- Identifikovat klíčové pojmy v textu
- Identifikovat nejdůležitější vztahy
- Snaha o co nejlepší rozložení a propojení pojmů

Typy vztahů při vytváření sítí

hierarchická	č - část	být částí něčeho
	t - typ	být typem, druhem něčeho
řetězová	v – vést k...	vést k něčemu, vyústit v něco, vyvolávat něco
klastrová	a - analogie	být podobný něčemu, korespondovat s něčím
	ch - charakteristika	být charakteristikou, rysem, vlastností něčeho
	e - evidence	indikovat, ilustrovat, demonstrovat, podporovat

Obr. 14.2 Ukázka přístupu označovaného vytváření sítě (Mareš, 1988, s. 138)

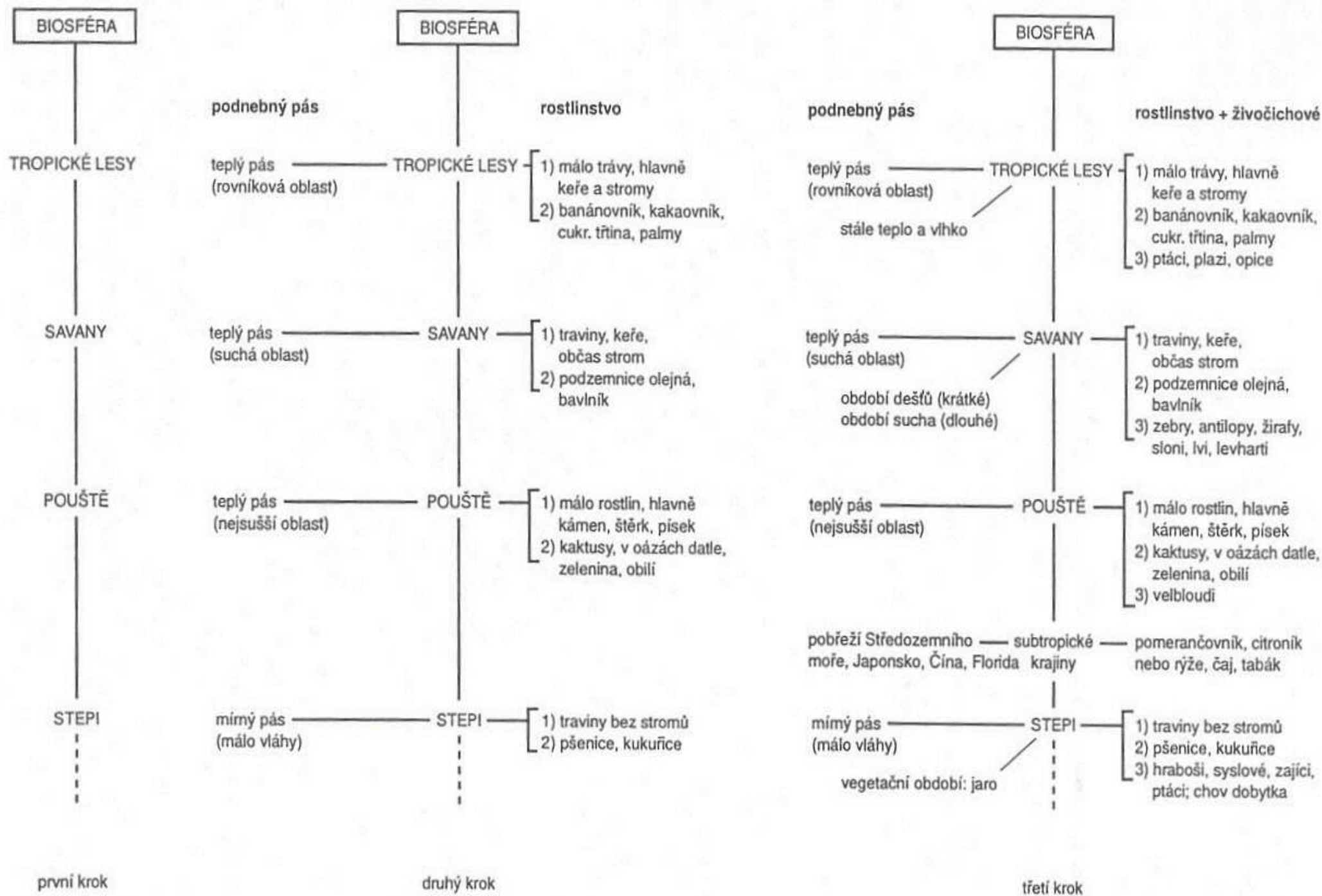

2. Strukturování klíčových pojmů

Východisko:

- teorie čtení textu s porozuměním
- Omezená znalost pojmů, postupné objevování vztahů
- Čtení textu třikrát:
 1. hierarchická kostra
 2. charakteristika klíčových pojmů, důležitější vztahy
 3. drobnější detaily

Obr. 14.3 Ukázka přístupu označovaného strukturování pojmů (Mareš, 1988, s. 139–141)

3. Vytváření schémat

- Podobné vytváření sítí
- Používání konvenčních symbolů

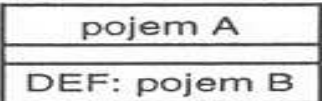

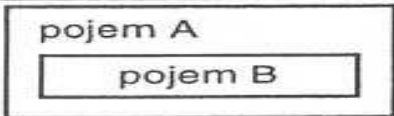

Znázorňování vztahů při vytváření schémat (modifikovaně podle Mirande, 1994)

Grafický symbol	Znázorňovaný vztah
	dynamický vztah
	negace dynamického vztahu
	statický vztah
	negace statického vztahu
	podobnost
	negace podobnosti
	interakce
	negace interakce

4. Vytváření map

- **Východisko:** teorie učení z textu s porozuměním a teorie zpracování informací typu „shora dolů“
- **Předpoklad:** složení textu z hierarchicky uspořádaných propozic
- *Propozice* – znalostní jednotka složená ze dvou pojmů a vztahu mezi nimi
- Používání symbolů

Tab. 14.5 Znárodnování vztahů při vytváření map (modifikovaně podle Armbruster, Anderson, 1984, s. 190–195)

Typ vztahu	Symbolické označení	Zastupuje vztahy typu
definování		je definováno jako; označuje se; nazývá se
vlastnost		je vlastností; je rysem; je charakteristikou; je částí
příklad		např.; kupř.; obsahuje; zahrnuje; takový jako
totožnost	pojem A \equiv pojem B	je totožný s; je identický s; je to totéž jako
podobnost	pojem A \approx pojem B	je podobný; podobá se; blíží se svými charakteristikami; obdobně jako
negace podobnosti	pojem A $\not\approx$ pojem B	liší se od; je rozdíl mezi; nepodobá se; na rozdíl od
větší než	pojem A $>$ pojem B	větší než; více než; širší než; vyšší než
menší než	pojem A $<$ pojem B	menší než; méně než; užší než; nižší než
časová následnost	pojem A \rightarrow pojem B	nejprve, a potom; předchází něčemu; následuje po něčem; poté; dále je; další je
kauzalita	pojem A \Rightarrow pojem B	jestliže, pak; je příčinou, že; nutně vede k; produkuje něco; způsobí, že; vyvolá
možnost	pojem A \rightsquigarrow pojem B	může vést; může vyústit; někdy způsobí, že; za jistých okolností nastane
rozhodování		pokud zvolíte ano, pak ...; pokud zvolíte ne, pak ...

POJMOVÉ MAPOVÁNÍ

- **VÝHODY PRO ŽÁKY**

Pochopení učiva

Zapamatování učiva

Vybavování učiva

Překodování do podoby, která se lépe pamatuje

Učební strategie

Mentální modely světa

Rekonstruování učiva

POJMOVÉ MAPOVÁNÍ

- **VÝHODY PRO UČITELE**

Při plánování učiva

Výklad

Testování

Zkoušení

Souhrnný přehled o učivu

Brání mechanickému memorování

POJMOVÉ MAPOVÁNÍ

- **NEVÝHODY**

1. Použitelné jen pro znalosti deklarativní, méně procedurální
2. Nutné žáky dobře zacvičit
3. Není vhodné pro učivo malého rozsahu
4. Pro starší žáky vhodnější
5. Pro vynikající žáky nepodstatné

Užití ve škole

Vizualizace učiva

Pomocí schémat, grafů, tabulek

Zapojení pravé i levé hemisféry

Uvědomění si vztahů, lepší zapamatování

Psychologie inteligence

- # Vymezení pojmu
- # Druhy inteligence
- # IQ rozložení inteligence v populaci

1. Intelligence jako přizpůsobení

- Intelligence je schopnost jedince přizpůsobit myšlení novým podmínkám a životním úkolům, které nelze zvládnout naučenými dovednostmi a návyky. **(W.Stern)**
- Inteligenci definuje jako obecnou schopnost jedince, která se projevuje v účelném jednání, správném uvažování a přizpůsobení prostředí svým možnostem. **(D.Wechsler)**

2. Intelligence jako schopnost abstraktně myslet

Intelligentní člověk dokáže efektivně používat
pojmy a symboly

při řešení nejrůznějších situací a dovede tak
přenášet úsporně

zkušenosti, transformovat je, dovede se zbavit
závislosti na

konkrétním schématu řešení. **W. Mode**

3. Inteligence jako vhled a pochopení

**4. Inteligence jako schopnost učit se a
tempo učení**

Druhy inteligence

E.L.Thorndike (1918)

Teoretickou (abstraktní) – schopnost rozumět a umět zacházet se slovními či jinými symboly

Praktická – schopnost zacházet s věcmi

Sociální – schopnost rozumět lidem a umět jednat s lidmi

R.B.Cattell

Fluidní – je nezbytná pro zvládnutí úkolů, které vyžadují přizpůsobení novým podmínkám a situacím a je determinována především geneticky

Krystalická – se uplatňuje zase v řešení úkolů vyžadujících určité dovednosti a využívajících minulou zkušenost, její formování závisí především na podnětnosti prostředí

Teorie rozmanitých inteligencí H. Gardnera

1. Lingvistická inteligence, jazyková

- zahrnuje schopnost rozumět řeči, mluvit, číst a psát.
- *vysokou úroveň mají spisovatelé*

2. Logicko-matematická inteligence

- projevuje se při vědeckém myšlení zejména při řešení logických hádanek, problémů, odvozování důkazů a provádění výpočtu
- *u filosofů a matematiků*

3. Prostorová inteligence

- projevuje se dobrou orientací v prostoru a snadným vytvářením vizuálních představ
- *architekti, orientační běžci a navigátoři na moři*

4. Muzikální inteligence, hudební

- uplatňuje se při zpěvu, komponování, dirigování či hře na hudební nástroje
- *u dirigentů, hudebních virtuosů a skladatelů*

5. Tělesně-pohybová (kinetická) inteligence

- je schopnost užívat své tělo nebo jeho části k provádění cílevědomých a obratových pohybů
- *tanečníci, sportovci či chirurgové*

6. Intrapersonální inteligence

- se projevuje jako schopnost rozumět sobě samému, chápat své myšlenky, emoce a činy

7. Interpersonální inteligence

- lidé s vysokou úrovní této schopnosti rozumí druhým lidem a mezilidským vztahům
- *psychoterapeuti, učitelé*

Další druhy inteligence

✦ Emocionální inteligence (D. Goleman, 1995)

- Sebedůvěra
- Motivace vlastního jednání
- Vytrvalost
- Kontrola impulsů
- Regulace nálad
- Empatie
- Optimismus

J.D. Mayer a P. Salovey považují za nejdůležitější pět emočních schopností:

- *Kontrola vlastních emocí*
- *Poznání vlastních emocí*
- *Poznávání emocí druhých*
- *Sebemotivace*
- *Zvládání sociálních vztahů, tedy sociální obratnost*

✦ Sociální inteligence

- Je determinována interpersonální kompetencí
- Umění jednat s lidmi
- Řídit je a vést
- Zvládat složité sociální situace

V negativním aspektu se projevuje uměním

manipulovat s druhými lidmi

Měření inteligence

W. Stern r.1914 kvocient inteligence:

$$IQ = \frac{\textit{mentální}}{\textit{chronologický}} * 100$$

Inteligence je to, co je měřeno testy inteligence. Francouzský psycholog Alfred Binet pojmenoval schopnost podat výkon jako mentální věk

IQ<100 má nižší inteligenci, než by odpovídalo věkovému standardu

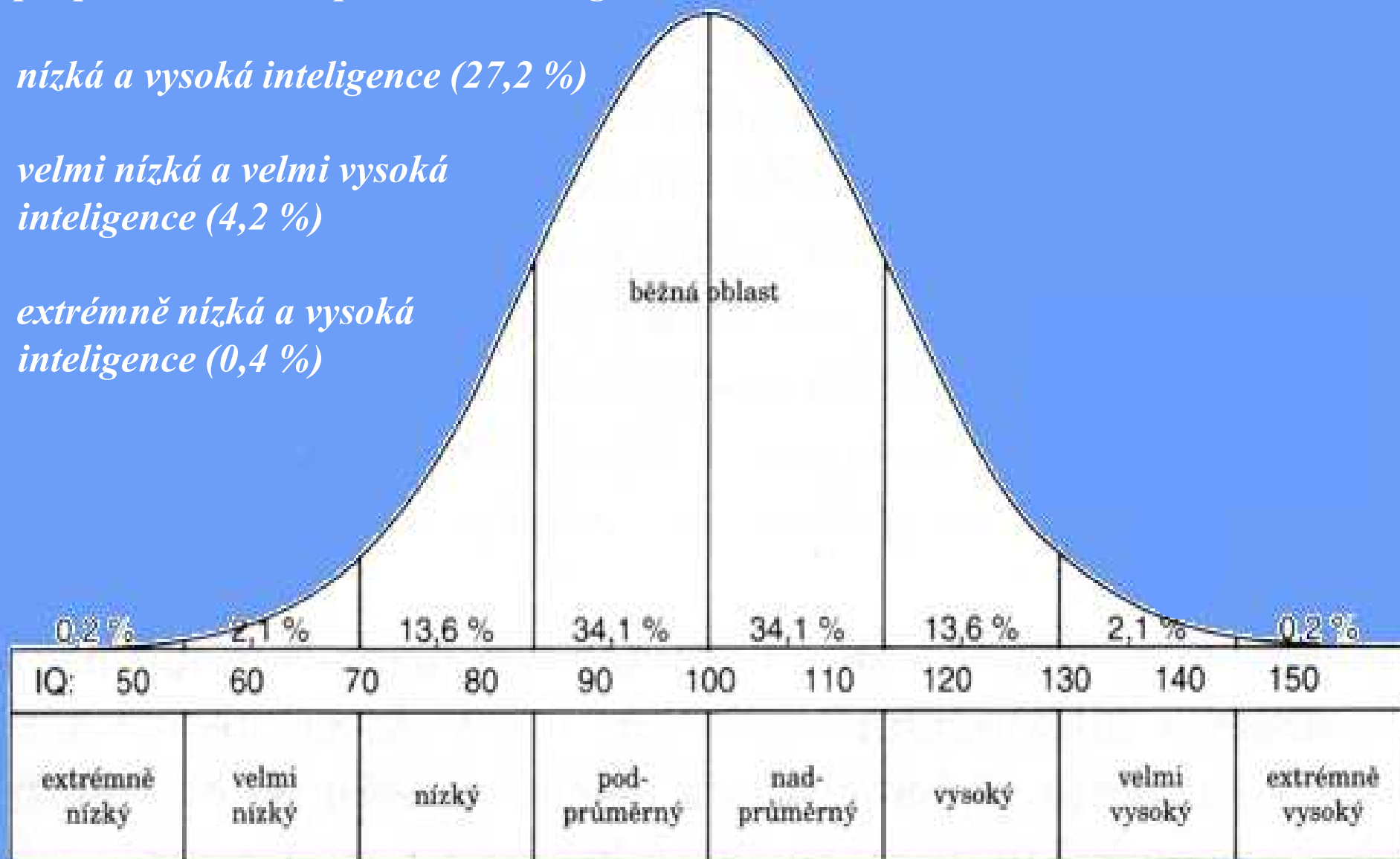
IQ>100 jedinec má vyšší inteligenci, než by odpovídalo věkovému standardu

Průměrný IQ se pohybuje kolem hodnoty 100 a vyjadřuje skutečnost, že mentální věk odpovídá věku chronologickému.

Hodnota IQ není stálá veličina a může se věkem měnit, obvykle o ± 8 stupně IQ.

Gaussova křivka

- *inteligence většiny obyvatelstva (68,2 %) se pohybuje kolem průměru v pásmu podprůměrné a nadprůměrné inteligence*
- *nízká a vysoká inteligence (27,2 %)*
- *velmi nízká a velmi vysoká inteligence (4,2 %)*
- *extrémně nízká a vysoká inteligence (0,4 %)*

Stupně inteligence

Stupně	IQ	Hodnocení
1.	Pod 20	Hluboká MR
2.	20-35	Těžká MR
3.	36-49	Středně těžká MR
4.	50-69	Lehká MR
5.	70-79	Hraniční pásmo
6.	80-89	Podprůměrná inteligence
7.	90-109	Průměrná inteligence
8.	110-119	Nadprůměrná inteligence
9.	120-139	Vysoká inteligence
10.	140 a více	Velmi vysoká inteligence

Mentální retardace

10. revize (MNK – 10)

F70 – lehká mentální retardace (IQ 50-69)

F71 – středně těžká mentální retardace (IQ 35-49)

F72 – těžká mentální retardace (IQ 20-34)

F73 – hluboká mentální retardace (IQ pod 20)

PSYCHOLOGIE

TVOŘIVOSTI

TVOŘIVOST

- Schopnost pohotově nacházet nové způsoby řešení problémů
- Zvláštní druh myšlení, který se vyznačuje tím, že přináší něco nového
- Soubor mentálních dovedností zvládat bariéry
- Soubor vlastností osobnosti, které jsou předpokladem pro tvůrčí činnost
- Činnost člověka vytvářející nové hodnoty

Charakteristika tvořivé činnosti

- **Novost**
- **Originalita**
- **Užitečnost**
- **Přínos**

**Kreativita se rozvíjí v činnosti,
Ve hře, učení, práci**

**Každý jedinec disponuje určitou
úrovní kreativity**

**Kreativita je součástí výchovy
celé osobnosti**

Tvořivost, kreativita

- **Specifická/objektivní** – vědecká, umělecká, technická, nové hodnoty pro společnost
- **Nespecifická/subjektivní** – bohatost nápadů, každodenní, nové pro jedince

Tvořivost je podporována

- **Divergentním myšlením**
(konvergentní myšlení)
- **Fantazií**
- **Intelligence a tvořivost** není zde korelace, ale určité vymezení IQ nad 110 (Hlavsa) nad 120 (Luk, Eysenck)

Tvůrčí výkon

Čtyři stádia:

- 1) Příprava (explorace)**
- 2) Inkubace (zrání)**
- 3) Inspirace (iluminace, fáze vhledu)**
- 4) Verifikace (ověření)**
- 5) Uskutečňování**

Tvořivost

- **Obecná nauka o tvořivosti –
ponematika**
- **Může být tvořivý každý člověk?**
- **Jak podporovat tvořivé myšlení?**
- **Co brání tvořivému myšlení?**
- **Je tvořivost naučitelná?**

Charakteristické znaky tvořivé osobnosti

(studie 40 úspěšných architektů)

- Široké zájmy, invence, inspirace
- Citlivé vnímání, senzitivita
- Bohatá fantazie, pružnost představ (flexibilita)
- Spontaneita, dostatek autonomie
- Divergentní myšlení, laterální
- Nemají vyšší obecnou inteligenci
- Malá konformita, nezávislé děti
- V dětství bohaté podněty
- Průměrný prospěch

Tvůrčí činnost nezávisí na speciálních intelektových schopnostech, ale na dalších vlastnostech osobnosti.

Šíře zájmů, přesnost vnímání, fantazie, spojení intelektu s citovým hodnocením, autonomie, divergentní myšlení.

Skutečná podstata tvořivosti spočívá v každodenních aktivitách a je přirozenou reakcí člověka na prostředí, neboť je druhem interakce s okolním světem.

Bariéry tvořivosti

- **Bariéra ve vnímání**
- **Potlačená spontaneita**
- **Nedostatek autonomie**
- **Kulturní bariéry**
- **Bariéry prostředí**
- **Intelektuální**
- **Emocionální**
- **Nedostatek zájmů**
- **Časové limity**

Rozvíjení tvořivosti

Heuristické techniky- objevné:

- Formulování otázek
- Produkování většího počtu nápadů
- Úkoly s otevřeným koncem
- Divoké nápady
- Hlasitá řeč
- Modelování
- Bezděčné asociace
- Řešení rozporů
- Analogie
- Uležení problému

Zjišťování tvořivosti - testy

- Torrance, 1974
- Hlavsa (uvádí prahovou hranici inteligence tvořivých osob 100), Luk (120)
- Avšak neexistuje přímá úměra čím vyšší inteligence, tím vyšší tvořivost
- Zájmy, koníčky
- Subjektivní preference
- Použití různých předmětů, rychlost tvoření výrazů, výtvarná tvořivost, dokreslování skvrn, domýšlení situací,...

Tvořivost a škola

- Divergentní myšlení
- Fantazie
- Otevřenost, povzbuzování, prostor
- Organizace práce
- Vedení učitele formální i neformální
- Rozvoj pomocí her
- Demokratické, partnerské řízení, prostor pro autonomii

Podmínky

- **V rodině** – kladný citový postoj, důvěra, otevřenost, samostatná činnost, bez krajní přísnosti nebo liberálnosti
- **Ve škole** – tvořivý učitel, demokratické vedení, pozitivní klima třídy, podporování humoru, postupná samostatnost

Podpora ve škole – stupně tvořivosti

- **1) Aktivita**
- **2) Samostatnost**
- **3) Tvořivost**

Co je klima školní třídy?

- **Klima – dlouhodobé emocionální ladění ve třídě**
- **Obsahově – ustálený způsob vnímání, hodnocení a reagování všech aktérů na to, co se ve třídě děje, co se dříve stalo, či co se očekává, že se odehraje.**
- **Důležité je, jak klima vnímají ti, kteří se ho přímo zúčastňují, ne jaké klima objektivně je**

Atmosféra

Krátkodobé citové ladění ve třídě

- vyjadřuje **krátké trvání** a **vysokou proměnlivost**.
- ve třídě se **velmi rychle mění**, zřídka trvá déle než jednu nebo několik vyučujících hodin, je **situačně podmíněna** (před písemnou prací, o přestávkách)

Klima školní třídy - aktéři

- **Klima společně vytvářejí :**
 - **všichni žáci** (konkrétní třídy)
 - **učitelé** (vyučující ve třídě)

Optimální klima

- cílevědomé
- orientované na úkoly
- uvolněné
- vřelé
- podporující žáky
- se smyslem pro pořádek

Charakteristiky učitelů

- sebejistota, vřelost, přátelskost
- podnikatelský duch ve třídě
- navazování kontaktu očima
- používat humor
- jasně stanovit pravidla chování
- dobře upevněná autorita
- poskytovat žáků hodně podnětů

Prostředí třídy, školy

- Zahrnuje například **architektonické aspekty**(řešení učebny, vybavení, velikost, rozmístění nábytku, možnost změny tvaru).
- **Estetické, hygienické** (vytápění, větrání, osvětlení)
- **Akustické** (úroveň hluku a šumu, akustika učebny)

Sociální klima třídy

- Zahrnuje **dlouhodobé jevy**.
- Jsou po několik měsíců i let typické pro konkrétní třídu a učitele. **Vytvářejí je** všichni **žáci** v určité třídě, **skupinky**, na které se třída rozpadá, **jednotlivci**, ale také **sbor učitelů** a **jednotliví učitelé** vstupující do dané třídy.
- Je ovlivňováno také širšími jevy – klima školy, sociální klima učitelského sboru.

Klima je ovlivňováno :

- KOMUNIKAČNÍ A VYUČOVACÍ POSTUPY UČITELE
- STRUKTURA PARTICIPACE ŽÁKŮ A VYUČOVÁNÍ
- PREFERENCE UČITELE
- SEBESPLŇUJÍCÍ PŘEDPOVĚĎ
- KLIMA ŠKOLY, JEJÍŽ SOUČÁSTÍ JE DANÁ TŘÍDA

Klima školní třídy

- Vytváří se při vyučování, o přestávkách, výlety
- V rámci jedné třídy
- Skupinová dynamika, schopnost komunikace
- Třídy se vzájemně liší

Psychosociální klima školy

- Množina aspektů školního prostředí
- Dlouhodobé
- Zahrnuje: všechny zaměstnance školy, žáky, znaky školy
- Sociální vztahy, které se utvářejí v rámci školního života, interakce mezi osobami ve škole
- Pozitivní školní klima jako vlastnost zdravé školy

Negativní klima školy

- Násilí
- Agrese
- Šikana

ZKOUMÁNÍ KLIMATU

třídy a školy

- Sociometrická metoda
- Dotazník (MCI, CES Lašek Mareš,)
- Projektivní technika – nedokončené věty
- Pozorování, rozhovor

Sociální klima naší školy

Nedokončené věty

- 1. Rád bych, kdyby v naší škole.....
- 2. Pozitivně hodnotím...
- 3. Vůbec se mi nelíbí...
- 4. Je obtížné.....
- 5. Rád bych změnil...
- 6. Obávám se
- 7. Jsem spokojen...
- 8. Velice se mi líbí...

Specifické poruchy učení a chování

SPU

Pojem dysfunkce

- Předpona dys- porucha funkce CNS
- Neřadí se zde pomalé osvojování dovedností číst a psát a počítat (mentální retardace)
- Mají společné projevy: potíže v soustředění, pravolevá orientace, smyslové vnímání
- Jen u dětí průměrnou a nadprůměrnou inteligencí

Definice

- Poruchy učení jsou souhrnným označením různorodé skupiny poruch, které se projevují zřetelnými obtížemi při nabývání a užívání takových dovedností, jako je mluvení, porozumění mluvené řeči, čtení, psaní, matematické usuzování nebo počítání.
- Tyto poruchy předpokládají dysfunkci centrálního nervového systému.

Definice

- Porucha učení může vyskytovat souběžně s jinými formami postižení jako např. smyslové vady, LMD, mentální retardace, sociální a emocionální poruchy nebo souběžně s jinými vlivy prostředí např. kulturní zvláštnosti, nedostatečná nebo nevhodná výuka, psychogenní činitele
- Důležité je **zachování inteligence v pásmu průměru a nadprůměru**, pak se jedná podle MKN o specifické poruchy učení F81 (Matějček, 1993)

Příčiny - etiologie

- Genetická porucha, dědičná dispozice
- Drobné poškození mozku, nerovnoměrné zrání jednotlivých funkcí
- Kombinace obou

Důsledky

- Neovlivňují jen oblast školních dovedností
- Dopad do sociální oblasti: neúspěch
=pocity méněcennosti

Syndrom ADD/ADHD (LMD)

attention deficit hyperactivity disorder (lehká mozková dysfunkce)

Specifické poruchy chování

- Odchytky funkce CNS
- Oslabení vnímání, pozornosti, paměti, motoriky
- U dětí s ADHD se mohou, ale nemusí projevit poruchy učení
- Poruchy učení mohou a nemusí vznikat na podkladě ADHD (LMD) (i jiné příčiny)

Syndrom ADD/ADHD

Projevuje se a diagnostikuje ve třech oblastech:

- Impulzivita
- Nepozornost
- hyperaktivita

Neverbální projevy poruch učení

- Obtíže v prostorové orientaci
- Obtíže v orientaci sociální
- Nedostatek smyslu pro rytmus
- Nechápou slovní hříčky, metafory
- Nemají smysl pro humor

Typy poruch učení:

- ***DYSLEXIE***
- ***DYSGRAFIE***
- ***DYSORTOGRAFIE***
- ***DYSKALKULIE***

- ***DYSPRAXIE***
- ***DYSPINXIE***
- ***DYSMÚZIE***

Výskyt:

- přibližně 2-4%, 10%
- u chlapců až 3x vyšší
- Podle mezinárodní klasifikace nemocí označení
 - F 81.0 Specifické poruchy učení

DYSLEXIE

Specifická porucha čtení, projevující se neschopností naučit se číst běžnými výukovými metodami. Postihuje rychlost a správnost čtení, porozumění čtenému textu.

- Úroveň čtení je výrazně nižší než obecná inteligence
- Problém s rozpoznáním a zapamatováním si jednotlivých písmen (např. b – d)
- Problém s rozlišením zvukově podobných hlásek (např. b – p)
- Obtíže při spojování hlásek v slabiku, slabik ve slovo
- Obtíže při čtení souvislého textu
- Postihuje základní znaky čtenářského výkonu: rychlost, chybovost, porozumění, technika čtení

DYSGRAFIE

- specifická porucha **grafického projevu**, která postihuje zejména **celkovou úpravu písemného projevu, osvojování jednotlivých písmen, napodobování tvaru, spojení hlásky s písmenem a řazení písmen.**
- Záměny tvarově podobných písmen, nečitelný text
- Žáci píší pomalu, namáhavě, neobratně, často škrtají
- Písemný projev neupravený

DYSORTOGRAFIE

- specifická porucha pravopisu, která nepostihuje celou oblast gramatiky jazyka, týká se pouze tzv. specifických dysortografických jevů, vynechávek, změn tvarově podobných písmen v písemné podobě, samohlásky dlouhé, krátké.
- Zkomoleniny, záměna písmen, slabik
- Nesprávně umístěné nebo vynechané délky samohlásek, rozlišování sykavek, vynechaná písmena
- Chyby v měkčení, di, ti, ni – dy, ty, ny
- Nepostihuje celou oblast gramatiky
- Obtíže v procesu aplikace gramatického učiva

Tato porucha se často vyskytuje ve spojení s dyslexií a dysgrafií

DYSKALKULIE

- specifická porucha matematických dovedností. Porucha se týká zvládnání základních početních výkonů.
- Dělí se na:
- PRAKTOGNOSTICKOU
- VERBÁLNÍ
- LEXICKOU
- GRAFICKOU
- OPERAČNÍ
- IDEOGNOSTICKOU

- **Praktognostická** - narušení matematické manipulace s předměty nebo nakreslenými symboly
- **Verbální**- problémy při označování množství a počtu předmětů, operačních znaků, matematických úkonů
- **Lexická** - neschopnost číst číslice, čísla, operační symboly

- **Grafická** – neschopnost psát matematické znaky (6, 9, 3, 8 dělají potíže)
- **Operační** - porucha schopnosti provádět matematické operace, sčítat, odčítat, násobit, dělit (projevuje se především při počítání delších číselných řad)
- **Ideognostická** - porucha v chápání matematických pojmů a vztahů mezi nimi

DYSPINXIE

- specifická porucha kreslení
- charakteristická nízkou úrovní kresby
- zachází s tužkou neobratně, tvrdě, má potíže s pochopením perspektivy a převedením své představy na papír

DYSMÚZIE

- specifická porucha postihující schopnost **vnímání a reprodukce hudby, tónů**
- nepamatuje si melodii, nerozlišuje a není schopno reprodukovat **rytmus**

DYSPRAXIE

- specifická porucha obratnosti, neschopnosti vykonávat složité praktické činnosti (pracovní postupy, sportovní výkony)
- může se projevit jak při běžných činnostech, tak ve vyučování

Tv, Pv

Poradenství pro žáky s SPU

Ve škole:

- výchovný poradce
- školní speciální pedagog
- školní psycholog

Poradenství pro žáky s SPU

Mimo školu:

- pedagogicko-psychologické poradny (PPP)
- speciálně pedagogická centra
- Dys-centra (dobrovolná, nezávislá a nezisková sdružení občanů zaměřující se na problematiku SPU a CH)

Podpůrná opatření ve škole

IPV – Individuální vzdělávací program

Podpůrná opatření

Posadit je lépe doprostřed než na kraj.

Vysvětlovat novou látku krátkými větami a jednoduchými výrazy.

Podpůrná opatření ve škole

Ujišťovat, že to dobře pochopil, a vštěpovat mu posloupnosti.

Domluvit se na úkolech – krátké termíny, na známkování, na počet možných chyb, na počtu zadaných úkolů.

Podpůrná opatření ve škole

Vyhnout se únavě, rychlému rytmu.

Pomoci dítěti najít si svůj čas na daný počet cvičení.

Dodávat mu odvahu a jistotu

Multisenzoriální přístup

Podpůrná opatření ve škole

Být trpělivý nad jeho pomalostí (to je základ úspěchu a dítě se nestresuje).

Nechat dítě objevovat své schopnosti a využívat to před třídou.

Informovaný pedagog

Podpůrná opatření ve škole

Hledat možnosti přizpůsobení školní docházky v závislosti na druhu závažnosti případů, např. učinit opatření, aby dítě zažilo úspěch a ne jen utrpení před ostatními dětmi.

Vytvořit si pomůcky „kufřík pomůcek“, soustavně se připravovat.

Hodnocení dětí s SPU

- Možnost slovního hodnocení – individuální vztahová norma
- Individuální hodnocení
- Mírnější klasifikace o 1 až 2 stupně

Pravidla přístupu ₁

Místo k sezení.	Nejvhodnější je sedět v předních lavicích, co nejbliže učiteli – dítě lépe vnímá učitele, jeho výklad apod. Učitel může lépe pozorovat jak dítě pracuje.
Pracovní listy.	Písmo nesmí být moc malé (návrh: vel. 12, Times New Roman je lepší než Arial); odstavec 1,5 řádkování; kopie moc nezmenšovat.
Dobře čitelné, velké písmo.	Při použití textů tištěných malým písmenem je třeba jejich zvětšení z A4 na A3.
Fólie.	Při použití zpětného projektoru ve výuce opatřit žákům kopie fólií.
Předčítání/psaní na tabuli.	Dítě k hlasitému čtení nebo psaní na tabuli nenutit. Zajistit uvolněnou atmosféru a jistotou, že se nikdo nebude posmívat.
Prodloužení času.	Čas na řešení úlohy může být prodloužen až o 50%. Diktát – cviky na uvolnění grafomotoriky, přizpůsobení se pomalejšímu prac. tempu dítěte, využití doplňovacího diktátu.

Pravidla přístupu ²

Formulace úloh.	Zadání úkolů formulovat jednoduchými, krátkými větami, úkoly rozdělit do několika částí; využití názorných pomůcek.
Předčítání zadané úlohy.	Měření výkonnosti žáka nejen na začátku, ale také individuálně u jednotlivých úloh, obzvláště v matematice.
Učitelův komentář ve školních sešitech žáka.	Důležitá dobrá čitelnost – často je pro žáky učitelův rukopis nečitelný.
Při špatných výkonech žáka.	Žáka vždy povzbuzovat: Nevzdávej to! Každodenní cvičení se ti vyplácí – vidíš, máš jen 15 chyb a to je přece mnohem méně než 25!
Problémy s jemnou motorikou.	Písemné práce píše žák na PC.
Emocionální, motivační problémy.	Povzbuzovat, uznat každý pokrok, úsilí, dávat konkrétní nenáročné úkoly.

Čtení ₁

Čtení je důležitější než psaní.	Čtení je rozhodující základ pro všechny školní předměty.
Pravidelně číst.	Denně 10 min.
Čtení po hláskách.	Obtížná slova číst hlásku po hlásce a za každou hláskou udělat krátkou pauzu.
Využití čtecího okénka.	Také pravítko pomůže, aby dítě četlo správný řádek a nepřeskakovalo.
Vzbudit zájem o čtení.	Číst s dítětem obsahově zajímavé knihy psané velkým tiskacím písmem.

Čtení ₂

Využití comicsů, hádanek a vtipů.	Jsou většinou krátké a motivují děti ke čtení.
Oprava chyb.	Neopravovat každé chybně přečtené slovo, zaměřit se hlavně na obsah čteného.
Porozumění obsahu.	Klást otázky k textu, vyprávění obsahu vlastními slovy.
Měření času.	Při čtení měřit dítěti čas (tajně), dítě nesmí být pod vnějším tlakem. Měření slouží pro zjištění tempa ve čtení.
Radost ze čtení.	Dělat vše pro to, aby dítě mělo ze čtení radost. Čtení musí být zajímavé a zábavné – pochvala, úspěch , radost, uznání apod.

Psaní ¹

<p>Nechat vždy volný řádek.</p>	<p>Pro eventuální opravu chyb a větší přehlednost.</p>
<p>Pokud dítě zpozoruje chybu již během psaní.</p>	<p>Škrknout celé slovo a napsat znovu, neškrkat jen jednotlivá písmena.</p>
<p>Nepoužívat plnicí pero.</p>	<p>Je přerušena plynulost psaní; písmo hůře čitelné.</p>
<p>Smysluplný opis.</p>	<p>Nejdříve nahlas číst po slabikách, později po slovech, po větách. Poté napsat z paměti a hlasitě, později potichu po slabikách (slovech, větách) předříkávat. Nepsané slovo, větu, text přečíst a porovnat s originálem.</p>

Psaní ₂

Nácvik diktátu.	Využít jen známý, procvičený materiál. Při čtení textu dítě naslouchá a všímá si pohybů mluvidel, nenechat dítě během čtení psát!
Běžecký diktát.	Originál textu (věty, slova) leží na vzdáleném místě od dítěte, dítě k němu běží, přečte, zapamatuje si, běží zpět na místo a přečtené napíše (obzvlášť vhodné pro hyperaktivní děti).
Hledání chyb.	Musí se trénovat. Dítě pomalu čte napsaný text. Pokud přehlédne chybu označíme mu nejprve jen řádek, ve kterém má chybně napsané slovo. Jestliže chybu nenajde, poukážeme přímo na chybné slovo.

Cizí jazyk ¹

Slovíčka.	Pokud je slovo špatně napsané (např. foneticky), ale je zřejmé, o které slovo se jedná – hodnotit pozitivně.
Psaní slovíček.	Psát v bloku po 5 slovíčkách, poté nechat jeden řádek volný a pokračovat.
Učení slovíček.	Max. 10 nových slovíček denně, další den zopakovat.
Pomocné techniky.	Mluvit pomalu a zřetelně – bez zkrácenin. Všechny zkráceniny vždy vysvětlit, podle možností se těmto zkratkám vyhýbat. Slova se stejným způsobem psaní a stejnou výslovností shrnout do jedné skupiny.
Překlad.	Text nejprve přeložit slovo od slova nejen podle smyslu.

Cizí jazyk ₂

Výslovnost.	Dbát na přesnou výslovnost.
Úkoly.	Velkým písmenem, velké vynechávky, přehlednost – pokud možno zvětšit na A3.
Poslech.	Využití audiokazet.
Vysvětlení jevů v mateřském jazyce.	Vysvětlování významu slova nebo gramatického jevu v cizím jazyce je zbytečné, žáci jsou tím jen přetěžováni a nerozumí tomu.
Práce s učebnicí.	Postupovat následovně: <ol style="list-style-type: none">1. Číst text, přeložit slovo od slova;2. Přečíst instrukce k jednotlivým cvičením a přeložit;3. Podívat se na stránku, kde je vysvětlena gramatika;4. Zdůvodnit, proč úloha byla vyřešena právě tímto způsobem.

Literatura:

- Bartoňová, M. Kapitoly ze specifických poruch učení I, II.
- Bartoňová, M. Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Zelinková, O. Poruchy učení Praha: Portál, 2003.

PSYCHOLOGIE

VÝCHOVY

VÝCHOVA

- CÍLEVĚDOMÉ
- DLOUHODOBÉ
- ZÁMĚRNÉ

působení na dítě za účelem formování
pozitivního rozvoje osobnosti

Cíl výchovy

- Mnohostranná, jednostranná rozvinutá osobnost
- Sebevýchova

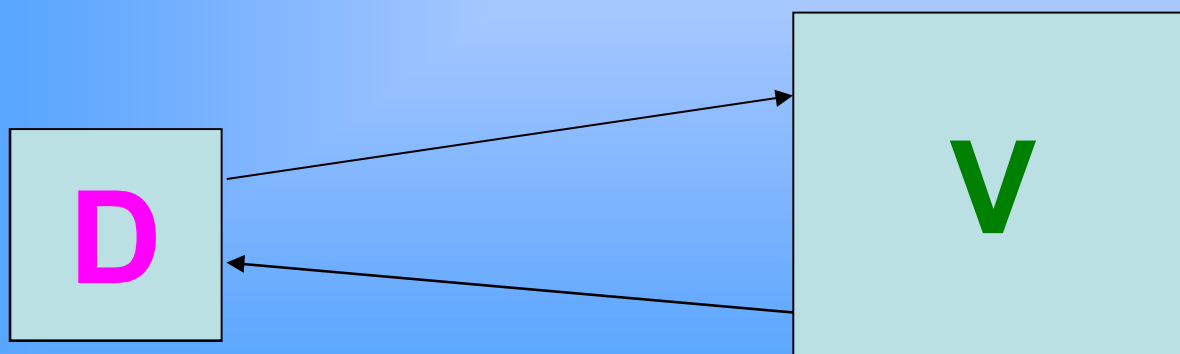
Výchova

- Působení vychovávatele nebo výchovné instituce na vychovávané
- Jednosměrný proces
- Dítě objekt výchovy
- Nevyužívalo se aktivity dítěte
- Výsledek pasivní přizpůsobení dítěte

Výchova - interakce

Vzájemné působení
aktivita, seberealizace, sebevýchova
zvláštní případ sociální komunikace

Výchova

- Výchovné působení **přímé** – kladný emoční vztah k dítěti
- **Zprostředkované** – vliv sociální skupiny, činnosti
- **Slovní i mimoslovní působení**
- **Přímé, nepřímé**
- **Hraní rolí**

Prostředky výchovy

- **Odměny a tresty** – metoda přirozených následků
- **Přesvědčování**- explicitní, implicitní, využívá intelektu
- **Působení modelu** – účinnější než slovní /kladný, záporný, korigovaný, syntetický/ exemplifikace

Trest

- Přiměřený věku dítěte
- Odsouzení chování, ne osobnost dítěte
- Ihned po činu
- Trestat jen jednou
- Tresty odstupňovat, postupně zvýšit
- Vysvětlit za co je dítě trestáno
- Přirozený následek
- Nevracet se k trestu po vyřešení

Trest

- Trest má 3 hlavní účely:
- odplata – po špatném činu morálně zasloužený trest, pocit povinnosti udělit trest v zájmu spravedlnosti
- odstrašení – v budoucnu se před následky tohoto chování vyhnout
- náprava - pochopení nevhodnosti tohoto chování, aby se příště choval správně
- **Jde to i bez trestů???** (Mertin, 2015)

Účinné trestání

- napomínat raději mezi 4 očima
- vyhněte se nepřátelským poznámkám
- nespravedlivým srovnáním
- důslednost a stálá pravidla
- nevyhrožujte planě
- nenapomínejte celou třídu

Účinné trestání

- **správné zacílení (nekritizovat žáka, který reagoval ..)**
- **pevnost (rozhodnutí jasné a pevné)**
- **zájem o užitek žáka**
- **vyhnout se hněvu**
- **zvyšujte psychologický vliv (užíváním neverbálních signálů, kontakt očí)**
- **vyhýbat se konfrontacím (řešit raději po hodině)**
- **kritika na chování na na žáka**

Typy trestů

- **písemné úkoly** - může být chápán jako ponížení, běžná školní práce nesmí být nikdy považována za trest
- **zadržení** (izolace) o přestávce, po vyučování
- **ztráta výhod** - aby seděl sám a odděleně, neúčast na třídním výletu, zasáhne dítě, může být vnímán jako nespravedlivý
- **vyloučení ze třídy** (time out) - vyloučen z dění ve třídě, zklidní se

Typy trestů

- **slovní varování** - domluva , raději v soukromí
- **informování rodičů**, ředitele
- **symbolický trest** - mírná rovina trestání, vedení záznamu obtížné
- **tělesný trest** - ne
- **dočasné vyloučení ze školy** - poslední možnost, jak pomoci žákovi uvědomit si závažnost situace nepřijatelné chování.
- **vyloučení ze školy**

Metoda přirozených následků

- **Zachovává příčinnou souvislost mezi chováním děti a nežádoucími důsledky**, které z něj vyplývají. Je nutné aby čin a důsledek na sebe bezprostředně časově navazovaly. Postupně starší děti jsou schopny přijít na to svou úvahou.

Způsob výchovy je determinován:

- 1) Společensko-historickými podmínkami
- 2) Osobní zkušenosti a vlastnosti
vychovatelů
- 3) Vlastnosti a zkušenosti vychovávaných

Styly výchovy (K.Lewin)

- Autokratický – autoritativní, dominantní
- Slabé řízení – liberální, volný
- Sociálně-integrační, demokratický, optimální

Charakterizujte integrační styl výchovy

- Respektuje osobnost dítěte
- Neprojevuje sílu, moc, převahu nad dětmi
- Je spravedlivý
- Projevuje důvěru k dětem
- Chová se klidně, bez nervozity
- Snaží se dětem porozumět
- Přihlíží k myšlení a citům dětí

Charakterizujte integrační styl výchovy

- Užívá návrhů, otázek, podnětů
- Nemůže se zcela obejít bez trestů
- Využívá metody přirozených následků
- Neznamená pedocentrismus, měkkost a nejistotu
- Podporuje samostatnost a iniciativu
- Působí vlastním příkladem

ŘÍZENÍ

SILNÉ STŘEDNÍ SLABÉ ROZPORNÉ

EMOČNÍ **Záporný** **xxx** **-----** **xxx**

VZTAH

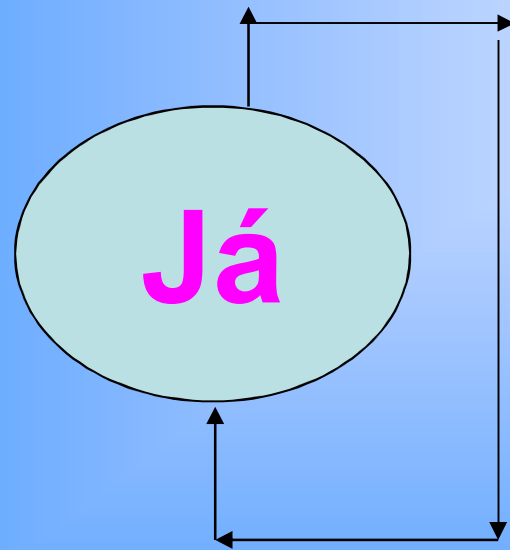
K DÍTĚTI **střední** **xxx**

kladný **ooo** **ooo**

- nízká četnost
- Ooo příznivý vývoj dítěte
- Xxx nepříznivý vývoj dítěte

Sebevýchova

- Formování koncepce JÁ

Koncepce JÁ

- Reálné Já
- Zrcadlové Já
- Ideální Já

Sebevýchova je celoživotní proces

Osobnost žáka. Hodnoty a morální vývoj

Morálka

- subjektivní - vnitřně zastávané osobní zásady a principy chování
- objektivní - postoje a chování obecně kladně hodnocené kulturní skupinou, k níž jedinec patří

Morální normy

- Morální normy a hodnoty jsou ponejvíce naučené struktury, které si malé děti osvojují nejprve od rodičů, později od učitelů, vrstevníků, sdělovacích prostředků a společnosti obecně

Morální normy

- **FREUD** - **Superego** je zvnitřnění morálních norem a soudů vštěpovaných rodiči. Je však samostatnou součástí duševního života člověka, není to jen pouhá sbírka rodičovských nařízení /**hlas svědomí** /
- **Piaget** (1932) – heteronomní , autonomní morálka

Morální normy

- **KOHLBERG (1981)**

Vztahuje své pojetí k úrovním dětského myšlení. Jeho pojetí prochází 6 hlavními stádii seskupenými pod tři obecná stádia. Vztažená k **Piagetovým** stádiím

- 1) Prekonvenční uroveň
- 2) Konvenční
- 3) Postkonvenční

ŠEST KOHLBERGOVÝCH STÁDIÍ MORÁLNÍHO VÝVOJE

- **I. Prekonvenční morálka (Piagetovo předoperační stadium myšlení, 2-7 let)**
- *1. Zaměření na trest a poslušnost* – děti nemají smysl pro morálku, jejich chování je tvarováno zpevnováním (odměny , tresty).
- *2. Individuální účelovost a výměna* – správný čin je takový , který se dítěti samému vyplatí. Dítě je schopno vyhovoovat potřebám druhých, ale bývá tomu tak proto, že výsledek je pro ně samé bezprostředně příznivý

ŠEST KOHLBERGOVÝCH STÁDIÍ MORÁLNÍHO VÝVOJE

- **II. Konvenční morálka (Piagetovo stádium konkrétních myšlenkových operací 7-11 let)**
- *3. Vzájemné interpersonální požadavky, vztahy a konformita* – děti se snaží plnit požadavky starší generace, nejprve v určitých situacích, později i obecněji tak, jak si osvojují pojetí hodného dítěte
- *4. Společenské uspořádání a svědomí (řád a zákon)* – morální zásady se dále zobecnují a děti se jimi snaží řídit nejen pro osobní zisk i pro povinnost vůči autoritě a vůči společenskému pořádku. S výjimkou extrémních okolností zachovávají zákony.

ŠEST KOHLBERGOVÝCH STÁDIÍ MORÁLNÍHO VÝVOJE

- **III. Postkonvenční morálka (Piagetovo stadium formálních myšlenkových operací od 12 let)**
- *5. Společenská úmluva čili užitečnost a práva jednotlivce* – smysl pro povinnost je silný , důležitější se stává smysl pro spravedlnost a zákonnost . Pravidla jsou stále více vnímána jako něco, co lze a co často také je žádoucí změnit.
- *6. Univerzální etické zásady* – morální zásady jsou uspořádány do filosofie. Morální rozhodnutí berou v úvahu všechny podstatné okolnosti

Morální vývoj

Eisenberg (1986)

- **1. Hédonická sebestředná orientace** (předškoláci a někteří mladšího školního věku) – děti se řídí očekávanými následky pro sebe, nikoli morálními ohledy.
- **2. Na potřeby zaměřená orientace** (někteří předškoláci a mladší školní věk) – ohled na druhé dítě, málo dokladů o zvnitřněných hodnotách.
- **3. Na schválení a mezilidské vztahy zaměřená orientace nebo stereotypní orientace** (některé děti 1. stupně a některé starší) – děti pomohou druhým proto, že se to od nich očekává, protože je to společenské pravidlo, nebo aby tím získaly oblibu.

Eisenberg (1986)

- **4a. Sebereflektující empatická orientace** (někteří žáci 2. stupně a někteří středních škol) – projevy soucitu a přijetí role toho, kdo se rozhodl pomoci.
- **4b. Přejídná úroveň** (někteří žáci 2. st., středoškoláci, někteří dospělí) – pomoc druhému je založena na nějakých zvnitřněných normách (tj. jak jedinec hodnotí sám sebe)
- **5. Silně zvnitřněné normy** (zřídka kdy žáci 2. st. a středoškoláci, někteří dospělí) – pomoc druhým je založena na jasně zvnitřněných normách a hodnotách (např. sebeúcta, odpovědnost, důstojnost)

Morální vývoj podle pohlaví

(Gilliganová. Jiným hlasem,)

- Dívky morálka založená na péči
- Chlapci morálka založená na spravedlnosti

Specifické morální problémy

- **1. Krádeže**
- **2. Podvádění -vždy je nutné zjistit příčinu**
- **3. Žalování**

Emoční problémy žáků. Emoční a volní vývoj

- Daniel Goleman (1996) emoční inteligence
- E.L.Thorndike sociální inteligence
- H. Gardner interpersonální a intrapersonální inteligence

Emoční inteligence

- EI – se vztahuje ke schopnosti rozpoznávat významy vlastních emocí a emocí druhých lidí a využívat toho při usuzování a řešení problémů.
- EI je obsažena v kapacitě vnímat emoce, přijímat vlastní pocity, rozumět informacím, které tyto emoce nesou a emoce řídit

Oblasti emoční inteligence

- znalost vlastních emocí
- řízení vlastních emocí
- motivace sebe samého
- rozpoznávání emocí druhých lidí
- zvládání sociálních vztahů (Goleman)

Alexitymie

- **Alexitymie** – potíže v rozpoznávání a komunikaci emocí, neschopnost vyjádřit emoce slovy, obtíže v rozpoznávání a odlišování emocí od tělesných pocitů, slovních vyjadřování vlastních emocí, chabá fantazie, kognitivní styl zaměřený na doslovné a detailní zpracování vnějších událostí. Souvisí s velmi nízkou emoční inteligencí. Obvykle tito lidé mají vysokou IQ, jejich zvládání stresu je maladaptivní – popírání, projekce do druhých osob, somatizace
- Neuvědomování vlastních emocí, neschopnost je regulovat → propadají závislostem

Teorie citového připoutání

Attachment (Bowlby, Ainsworthova)

- **Jistá vazba** 65% populace
- **Nejistá vazba** 30% populace
- z toho 20% **vyhýbavá** (vyhýbá se interakci s matkou)
- 10% **ambivalentní** (touží po kontaktu s matkou a zároveň se mu brání)
- **Dezorganizovaná vazba** 5% populace chyběla pečující osoba, nebo bylo dítě traumatizováno.

Dospělí

- **Dospělí s jistým stylem připoutání** pocítují jako relativně snadné přiblížit se k druhému člověku, cítí se v intimitě a blízkosti druhého dobře, není pro ně obtížné, když je partner na nich do jisté míry závislý. Nemají obavy ze sblížení.
- **Dospělí s vyhýbavým stylem** uvádějí, že je pro ně poněkud nepříjemné sblížit se s partnerem, těžké se na něj spolehnout, mají strach z intimity,
- **Dospělí s ambivalentním stylem** – chtějí se s druhým sblížit, ale tato jejich touha někdy partnera odrazuje, obávají se, že je jejich partner nebude milovat, a v budoucnu je opustí

Emoční kompetence

- **sebeuvědomění** – vyjadřovat své pocity a popisovat prožitky, ovládání vlastních emočních projevů,
- **organizace vlastního života** – ovládání svých nálad, pocitů, zpracovávat vlastní negativní pocity, nutné aby si to samy vyzkoušely v praxi, rozdíl mezi dobrým a špatným chováním, sama sebe vnímat jako ty kdo umí řešit problémy
- **motivování sebe samého** – naučit se pokračovat v úsilí, i když se jejich činnost zkomplikuje nebo je začne nudit, nemůže se naučit vytrvalosti, pokud se nenaučí přijímat neúspěch, nezdary vyvolávají emoce, naučit se tyto emoce zvládat

Emoční kompetence

- **empatie** – pramení ze sebeuvědomění, čím otevřenější jsme k vlastním emocím , tím lépe dokážeme rozeznávat a chápat pocity ostatních, v 6 letech počátek stadia kognitivní empatie, rozumového vcítění – schopnosti dívat se na věc z hlediska druhé osoby, schopnost vcítit se do problému druhých, chápat jejich pocity, vzájemná ohleduplnost ve škole, pomáhat, naslouchat
- **angažovanost v kontaktu s druhými lidmi** - sladit své potřeby s potřebami a očekáváními druhých, umění sdílet osobní informace, klást druhým otázky, vyjadřovat zájem, souhlas či nesouhlas, dovednost aktivně naslouchat.

Stres ve škole

- Negativní emocionální zážitek, úzkost, zlost, deprese, frustrace, pramenící z některého aspektu výuky.
- Před důležitými zkouškami, časté kárání, příliš těžké učivo, přizpůsobování se novému školnímu řádu,...
- školní stres vychází z obav a starostí, které žáci prožívají ve škole, z nároků, které na ně škola klade.

Příznaky stresu

- **Fyzické:** bolesti ve svalech, tmavé kruhy pod očima, průjem, bledost, pocity na zvracení, kožní vyrážka, časté puzení k močení, potíže s polykáním, sebepoškozování, podrážděné oči, opary, bolesti hlavy, úbytek nebo přírůstek váhy, časté nachlazení a kašel,
- **Behaviorální příznaky:** náhlá uzavřenost, vyhledávání hádek, plačtivost, výbuchy vzteku, nesoustavná práce, nepečlivost, chybování, nepořádnost, šikana ostatních, zírání z okna, zasnění, špatné soustředění, snadné vzdávání, snaha upoutat pozornost, nedostatek péče o vzhled, ztráta smyslu pro humor

Průvodní jevy stresové reakce

- **psychické** – snížená důvěra ve vlastní schopnosti
- **fyzické** - zvýšená tepová frekvence
- **behaviorální** – agresivní chování

Zdroje stresu ve škole

- tlak na dosažení dobrých školních výsledků
- přetěžování učivem
- problémy s rodiči nebo učiteli v souvislosti se školou
- problémy s vrstevníky

Obranné strategie

- **Techniky přímé** – zaměřují se na identifikaci zdroje a jeho zvládnutí, např. žák má strach z toho že nestihne práci nechá si poradit, věnuje více času, je lepší , problém, zdroj stresu odstraní
- **Paliativní technika** – zaměřena na zmírnění citových prožitků, které stres působí, hodnotí problém tak aby se jevil méně vážný a důležitý, odvrátit žákovu mysl od problému, relaxační techniky, zdroj stresu zůstává, ale reakce na něj se zmírní.

Strategie žáků

- usilovná práce a dosažení cíle
- koncentrace na řešení problému
- zbožná přání
- obklopení se blízkými přáteli
- snaha o sounáležitost
- obavy
- hledání sociální opory
- soustředění na realitu
- zmírnění napětí

Strategie žáků

- vyhledání relaxačních aktivit
- pečovat o sebe sama
- nebránit se
- obviňování sebe sama
- ignorování problému
- fyzický odpočinek
- hledání duchovní opory
- společenská aktivita
- vyhledání odborné pomoci

Školní stres

- Stres může snížit i materiální prostředí školy – kde se žák cítí bezpečně a uvolněně bude stres nižší. Výzdoba, čistota, osvětlení, nízká hlučnost – koberce, zvonění na hodiny,..
- Sociální zázemí školy – učitel je přátelský, usmívá se, důvěrnost

Snížení stresu ve škole

- zlepšit školního prostředí
- péče o zdravý životní styl
- pěstovat správné pracovní návyků – dobrá organizace času, řazení úkolů
- zvýšit sebeúcty žáka
- zlepšit komunikačních dovedností žáka
- Zaměřit se na zjištění příčin stresu
- rozpoznat stres
- nácvik odpočinkových technik
- poradenství

Vymezení problémového chování

- Chování, které je pro učitele nepřijatelné, více u chlapců než u dívek (3:1), problémové proto, že se tak jeví učiteli. Příčina může být na straně učitele. Znat vlastní chování a reakce. Chování, které nezpevňováno, bude častěji opakováno.
- Soustavně vyrušují ve všech hodinách, rušivým chováním chce získat pozornost. Neobratné dítě má zoufalou potřebu schválení a přijetí.

Problémové chování

- Delikvence, násilí, drogy, kouření , alkohol, rizikové sexuální chování, násilí, agresivita, šikana
- V adolescenci mohou začít vážné problémy v chování a ohrozit budoucí život
- Objevují se současně se selháváním ve škole
- Ke vzniku těchto problémů vedou tytéž faktory

Modifikace chování (operantním podmínováním)

- Pozornost učitel odepře hlučnému chování, ale pochválí tiché chování., věnuje mu pozornost, když spolupracuje – modifikace chování
- Používá se izolační místnost
- Úmluvy chování, poukázkový systém

Rudolf Dreikurs

- Demokracie ve třídě = **logické důsledky vlastního nesprávného chování**, žáci spolurozhodují o pravidlech chování, smlouva (Psychology in the classroom New York, 1968)
- 1. upoutání pozornosti učitele, 2. boj o moc, 3. snaha pomstít se, 4. stavění vlastní neschopnosti na odiv

Nejčastější typy problémového chování ve třídě

- přílišné mluvení bez vyvolání
- hluchost
- nevěnování pozornosti učiteli
- neplnění zadaných úkolů
- bezdůvodné opuštění svého místa
- pozdní příchody

Problémové chování

- **Pokud má určité chování pozitivní důsledky, bude se opakovat - odměna**
(pozitivní zpevnování/posilování)
- Pozitivní pobídky (hmotné/peníze, sociální/pochvala, zvláštní výsady a činnosti po níž dítě touží, pozornost a zájem jiných lidí)
- I dospělí potřebují pozitivní důsledky chvála, výsady, přístup k žádaným činnostem, ceny, diplomy, pozornost
- Pozitivní chování i výsledky ve studiu by měly přinášet pozitivní důsledky

Problémové chování

- Efektivní negativní důsledky chování jsou důležité - **trest**
- Srozumitelné, bezprostřední, přiměřené mírné negativní důsledky mohou snížit výskyt problémového chování
- Negativní důsledky snižují pravděpodobnost opakování chování
- Pokuty, zvýšení finančních nákladů vedou k poklesu užívání neg.chování dospívajícími

Problémové chování

- Trest - napomenutí, vyloučení z činnosti,
- Uvěznění nepůsobí jako prevence
- Někdy trest nepůsobí – příliš přísný, udělen pozdě, nedůsledný, nesoustavný
- **Nezvyšovat intenzitu, mírné tresty, ale soustavně uplatňované**
- Jasná pravidla ve třídě
- Účinné jsou **krátké, okamžité, mírné a soustavně uplatňované negativní důsledky** (př. krátká, v soukromí sdělená napomenutí, krátké vyloučení z činnosti, kterou má dítě rádo)

Vážnější formy

- slovní agrese vůči jinému žákovi
- drzost
- neposlušnost
- odmítání podřídít se autoritě
- poškozování zařízení školy
- fyzická agresivita

Skupinové chování

- zjistěte člena skupiny, který má největší vliv – po nalezení jedinců může učitel působit např. modifikaci chování, s vědomím jakmile je získá na svou stranu, zbytek skupiny se připojí
- Skupinu rozdělit, rozsadit, dávat rozdílné úkoly, tím, že učitel omezí vzájemnou blízkost směřuje k narušení skupiny

Příčiny nevhodného chování v hodině

- nuda příliš - snadná látka, činnosti, ne výzva
- dlouhotrvající duševní námaha - obtížná a nepříjemná
- neschopnost splnit zadaný úkol - popis obtížný, není jasné zadání
- projevy sociálního chování - přátelství, konflikty,
- odradit od takového způsobu chování svým negativním postojem, důsledkem

Příčiny nevhodného chování v hodině

- nízká sebedůvěra žáka vzhledem ke školní práci
 - nedostatek důvěry ve vlastní schopnost uspět ve škole, strach před dalším selháním, neúspěch navzdory své vlastní snaze
- problémy v emoční oblasti - šikana, zanedbávání rodiči, vyrušováním usilují o pozornost učitele a spolužáků
- špatné postoje - dobré výkony nemusejí představovat pozitivní hodnotu
- nepřítomnost negativních důsledků - nutné rychle zareagovat

Budování autority učitele

- Vyjadřování statusu - uvolněný, sebejistý, přesvědčivý projev, ton, hlasu, postoj, výraz tváře, kontakt očí. Pozor na dotyk může být nežádoucí, součást sdělování přátelského vztahu , ale pozor na důsledky
- kompetentní vyučování - jste odborníci, svému tématu rozumíte, máte o svůj předmět zájem, vyučování vedené na vysoké úrovni vede ke zvyšování vědomí vlastní hodnoty a důležitosti.

Budování autority učitele

- manažerské řízení třídy – bez zbytečného zdržování, udržet zapojení do učební činnosti, žádoucí vymezit pravidla
- účinné řešení nevhodného chování – prevence , ta spočívá v bdělosti a reagování, pečlivé sledování chování, potlačit v samém počátku, sledovat stále třídu,

Předcházení nekázní

- sledujte všechny žáky ve třídě, s rušivým individuální kontakt
- procházejte celou učebnou
- Užívejte kontaktu očí, ne dlouho na jednoho, jen v případě, že se chová nevhodně, pohledem mu dáte najevo, že by se měl zapojit
- Zaměřujte otázky na jednotlivce
- Využívejte proxemiku

Předcházení nekázní

- Pomáhejte jim s prací – účinné předcházení nežádoucímu chování
- Změňte činnost nebo tempo práce
- Všímejte si nežádoucího chování - přísný výraz tváře, přestávka ve výkladu
- Všímejte si projevů neúcty – k učiteli, přispívá k utváření představy o normách chování, neúcta k učiteli není možná
- Přesazujte žáky - po předchozím varování, přesadit do první lavice, volba místa je jeho privilegiem, ne právem, činíte tak v zájmu žáka, od sebe

Dovedné trestání

- užívejte tresty střídavě
- časový faktor – co nejdříve po přestupku
- přiměřenost spáchanému přečinu - typ a tvrdost trestu a jeho kontext
- ton - ne důsledek pomstychtivosti, ale zájem žáka, vážný nesouhlas
- správný postup - žák má přijmout trest jako oprávněný a spravedlivý, měl by být předem varován, , dostat příležitost vysvětlit
- nepříjemnost pro žáka – musí být nepříjemný

Skupinové chování

- Co nejvíce jednat s jednotlivci, dítě si vytvoří osobní vztah k učiteli ba skupinová soudržnost se oslabí, naruší se i kolektivní obraz o učiteli který má skupina
- Stýkat se s dětmi co nejvíce mimo školu, oslabuje sklon spojovat učitele jen se školou
- Vyhýbejte se přímému konfliktu s dětmi před ostatními členy skupiny, potřeby zachovat si prestiž

Problémové chování

- Negativní důsledky budou neúčinnější, když bude vztah učitel žák pozitivní
- Dítěti by se **trestem nemělo tělesně nebo psychicky ublížit** (veřejně ponížit,..)
- vést si o chování pečlivé a přesné záznamy, abychom mohli vysledovat změnu
- Pokud nedojde k úbytku nežádoucích projevů, zkusit jiný přístup

Problémové chování - prevence

- **Co předchází k rozvoji antisociálního chování?** Špatný prospěch a problémy ve vztazích s vrstevníky. To souvisí s **nedostatečnými studijními a sociálními dovednostmi**. Sociální dovednosti: jak odmítat tlak vrstevnické skupiny, jak dobře vycházet s vrstevníky, jak zvládat problémové situace, jak řešit konflikty

Problémové chování prevence

- Procvičovat dovednost promýšlení problémových situací
- Dovednost kooperativního neagresivního jednání s vrstevníky
- Poskytovat informace o závislostech
- Dovednost jak odmítnout cigaretu, alkohol od vrstevníka
- Preventivní programy, zjišťovat efektivitu programu

Problémové chování - prevence

- Děti napodobují chování těch, kdo jsou pro ně důležití
- Adolescenti potřebují více nezávislosti, ale je nutné stanovit podmínky
- Děti se navzájem pobízejí k nevhodnému chování, nesdružovat do skupin
- Vytvářet příležitosti pro zapojování do přitažlivých činností za přítomnosti dospělých

Problémové chování - prevence

- Omezování přístupu k alkoholu, cigaretám, drogám
- Důsledné vymáhání zákonů a pravidel (zákaz prodeje)
- Vytvořit pravidla ve školách a důsledně je vymáhat, nabídnout alternativní činnosti
- Odstranovat příležitosti pro nežádoucí chování

Problémové chování - prevence

- Omezujte zdroje stresu v prostředí, může vést k častějšímu užívání návykových látek
- Naučit způsoby, jak se vyrovnávat se stresem, jemuž se nelze vyhnout
- Omezujte agresivitu dětí, už u malých dětí, efektivní od 4-8 roku
- Neochota vyhovět dospělému předchází rozvoji agresivního chování

Problémové chování - prevence

- Dovednosti pro jednání s vrstevníky, nenásilné řešení sporů
- Jasná pravidla, že agresivní chování je nedovolené
- Vytvořte přiměřené normy chování
- Norma do jaké míry skupina chování přijímá nebo schvaluje
- Mladí se dopouštějí problémového chování pokud budou ostatní jejich chování schvalovat

Problémové chování - prevence

- Důležité jsou **normy** vrstevnické skupiny, rodiny, ve škole
- Norma společenská ovlivňuje dospívající
- Do preventivních programů jsou zahrnuty děti, učitelé, rodiče i komunita pak jsou efektivní

Literatura: Efektivní učení ve škole. Mezinárodní akademie vzdělávání / Unesco. Praha: Portál, 2005

Úspěšný učitel

- musí být profesionálně objektivní. Musí mít rád děti, ale mít profesionální odstup a cit odpovědnosti.
- Musí být citově zralý, stabilní, - síla ega = spojení realisticky vysoké úrovně sebevědomí a sebedůvěry s povahovou vyrovnaností. Potýkat se s problémy klidně a vyrovnaně, povznést se nad neúspěchy a zklamání.
- Kladný postoj k předmětům , které učí, kladný postoj k dětem, , schopnost dělat kompromisy.
- Neúspěšní učitelé se více zaměřují na sebe, chtějí být dominantnější, jsou podezíravější, agresivnější
- Být dobrým řečníkem

Učitelství stres

- Je ovlivován intenzitou stresoru a naší psychofyzickou odolností. Pro někoho může být stresor vzrušující výzvou, pro jiného ničivým tlakem. Tělo se snaží přizpůsobit, po delší době se však hroutí
- GAS Selye, 1976, obecný adaptační syndrom
- 1. poplachová reakce - otřes, snížená odolnost, mobilizace obranných mechanismů
- 2. stadium odporu – různá úroveň adaptace
- 3. stadium vyčerpání – kolaps, zhroucení

Příčiny učitelského stresu

- kázen žáků
- časový tlak
- nemají jasně vymezené hodiny potřebné k výkonu své práce
- kritika inspektoru, rodičů, vedení
- nedostatek prostředků k pravidelnému vzdělávání
- malý podíl na řízení školy a přijímaných rozhodnutích
- pracuje s dětmi v relativní izolaci
- osamělé povolání

Zvládání stresu učitele

- znát své vlastní reakce
- zaměření na problém – soustředit se na vymezení problému, zvážit alternativní způsoby řešení,
- zaměření na emoce – nižší úroveň deprese, strategie odpoutání (věnovat se příjemným činnostem, sport), strategie ruminování (stále dokola vyprávět nebo přemýšlet jak je to těžké), strategie negativního vyhýbání (nebezpečný způsob unikání, pití, drogy)
- jednoduché relaxační techniky, uvědomování tělesného napětí, meditační techniky

Učitelovo pojetí výuky

- **Souhrn , komplex profesních idejí , představ, předsudků, očekávání, postupů, které vytvářejí kognitivní základnu pro učitelovo jednání , vnímání a realizaci edukačních procesů**
- není plně uvědomované
- emocionálně orientované
- relativně stabilní
- individuálně odlišné

Složky

- učitelovo pojetí cílů
- pojetí učiva
- organizace, metody
- pojetí žáka
- učitelské role, sebe sama
- rodičů, nadřízených

Klíčové dovednosti učitele

- **plánování a příprava** – dovednosti podílející se na výběru výukových cílů vyuč. Hodiny, na volbě cílových dovedností, které mají žáci na konci hodiny zvládnout, dovednosti volit nejlepší prostředky pro dosažení těchto cílů
- **realizace vyučovací jednotky/hodiny** – dovednosti potřebné k úspěšnému zapojení žáků do učební činnosti (kvalita vyučování)
- **řízení vyučovací jednotky** - dovednosti k takovému řízení aby byla udržena pozornost žáků, jejich zájem, a aktivní účast na výuce
- **klima třídy** - dovednosti potřebné pro vytvoření a udržení kladných ž. vůči vyučování a jejich motivace k aktivní činnosti

Klíčové dovednosti učitele

- **kázeň** - dovednosti potřebné k udržení pořádku a k řešení projevů nežádoucího chování
- **hodnocení prospěchu žáků** – hodnocení výsledků formativní (napomoci dalšímu rozvoji ž.), tak sumativní (vedení záznamu o dosažených výsledcích)
- **reflexe vlastní práce a evaluace** – (sebehodnocení) , dovednosti potřebné pro hodnocení vlastní pedagogické práce s cílem ji v budoucnu zlepšit.

8. Rodina a učení

- Dítě přichází do školy s postoji, návyky a dovednostmi, které mu usnadňují maximálně využít vyučování, tím je zvýšena efektivita učitelova působení
- Domácí kurikulum určité rysy rodinného života přispívají ke schopnosti dítěte učit se ve škole, jsou to oblasti: **vztah rodiče a dítěte, režim rodinného života a požadavky a dohled rodiny**, rodiče by měli poskytovat dětem pozitivní domácí kurikulum, které je možné uskutečňovat v každé rodině bez ohledu na vzdělanost rodičů a socioekonomický status

Vztah rodič - dítě

- Každodenní rozhovor o běžných životních událostech (emoční podpora), zvyk každodenního společného rozhovoru
- Vyjadřování náklonnosti (konzistentní emoční vazba, lepší psy vybavenost dítěte v náročných situacích)
- Rodinná diskuse o knihách, časopisech, filmech, programech (potěšení z myšlenkového zkoumání věcí, podpora zvědavosti, vzrušení spojené s objevováním)
- Rodinné návštěvy knihoven, muzeí, divadla,...
- Podpora dítěte v užívání nových slov, vyjadřování (alespon 1 minutu denně věnovat soukromému rozhovoru s dítětem, vzácné)

Režim dne

- Režim rodinného života, každodenní interakce mezi rodiči a dětmi, koníčky a způsoby zábavy a trávení volného času, které rodina upřednostňuje, má vliv na připravenost dítěte pro školní učení
- Vedou děti k tomu, aby moudře využívaly svůj volný čas (pomoc v domácnosti, četba, studium, hraní,..)
- Dopřávají jim nezávislost, ale stále sledují, jak využívají nabídnuté svobody

Režim rodinného života

- Čas vymezený na učení (učí se i tehdy, když nemají úkol, pravidelnost, zavedený řád domácího života)
- Režim dne (pravidelnost v jídelníčku, doba spánku)
- Tiché místo vhodné pro studium a čtení
- Zájem rodiny o koníčky, hry, rozvíjení zájmů

Vybavuje děti návyky, postoji a hodnotami pro školní učení

Požadavky a dohled rodiny

- Přednost školní práce a čtení před televizí a zábavou
- Požadavek přesnosti
- Očekávání, že děti budou plnit úkoly na úrovni maxima svých možností
- Přesné a účelné využívání jazyka
- Sledování vrstevnické skupiny
- Průběžná kontrola sledování televize a společné hodnocení programů
- Informovanost rodiče o prospěchu dítěte

Požadavky na dítě

- To, jaké požadavky rodiče na děti kladou, určuje, co děti považují za důležité
- Přispívá, když je v rodině ceněna práce
- K dobrým výsledkům vede úsilí nevrozené schopnosti
- Věnovat pozornost prostředí, v němž se děti pohybují

Spolupráce školy a rodiny

- **Domácí úkoly** vytvářejí návyk studovat, tématem rodinné komunikace, příprava na samostatné učení, procvičení, kontrola učitelem
- **Komunikace mezi školou a rodinou** obousměrná, souhra na domácí přípravě dětí
- **Zapojení rodičů** konkrétní seznam, co škola očekává od rodičů,
- **Vzdělávání rodičů** jak zlepšit domácí prostředí, aby více podporovalo učení žáka, semináře, kurzy(jazykové, počítače,..)